

ВІСНИК ЖЕСЕРНД

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спілено - політичний місячник

ЗМІСТ

** — В Х Річницю	1
Іван Франко — На роковини Т. Г. Шевченка	2
Хосе Орtega і Гассет — Бунт мас	7
I. Безуглов — Про козачі привілеї і стаї	9
С. Довбуш — Гризня за китайський Туркестан	12
I. Федорович — Що нам історія! ..	13
I. Вовчук — Завваги на „різні такі міркування”	15
Є. Бражньов — Зелений шум	20
Леонід Полтава — До 50-річчя з дня смерти Б'єнсона Б'єнстерне	24
Г. Височенко — Зниклий портрет	25
Сава Голованівський — Операція	27
Ліна Костенко — Я прощаюся з рідним краєм . . .	28
Григорій Плоткін — Лист на Батьківщину	28
Василь Больщак — „Маруся йотравилась”	28
Різне:	
Дужки розкрито	31
Клопоти в Паризі	31
Голосна справа	31
Московський університет „дружби народів”	32
Розважають	32
Чому?	32

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

НА ФОНД ДОПОМОГИ РОДИНІ СЛ. П. СТЕПАНА БАНДЕРИ ЗЛОЖИЛИ:

(Імена жертвводавців проголошуємо в порядку надходження)

(Продовження з попереднього числа)

ЧІКАГО — ПІВДЕНЬ

Збірщик інж. Антін Гайдук — \$ 40.00.

По \$ 10.00: д-р О. Дорожинський, інж. А. Гайдук, О. Зрада.

По \$ 5.00: д-р Б. Целевич, М. Яруняк.

Збірщик пані Марія Чомко — \$ 157.00.

По \$ 10.00: І. Петрушак, Г. Чомко, В. Микитин, О. Коколюс, М. Стебельський, П. Танчак, Г. Дронь, І. Шатинський.

По \$ 5.00: І. Ярка, М. Стебельський, І. Нісевич, М. Едліцький, М. Скірка, І. Фацуляк, Д. Калюжний, О. Шарий, М. Кімак, Д. Лешко, В. Кравчишин, О. Спольський, М. Чехар, Г. Коник.

\$ 3.00 — П. Тертишиний.

\$ 2.00 — П. Нечет.

По \$ 1.00: В. Пивоварчук, І. Воробель.

Збірщик пані Розалія Окруж — \$ 150.00.

По \$ 10.00: М. Білецький, О. Галан.

По \$ 5.00: В. Савчак, І. Салацький, Ір. Добрянська, І. Стасинець, С. Мединський, М. Івахів, Д. Пукас, М. Логай, В. Губайко, А. Бурдяк, С. Сталений, С. Семків, Д. Шкірпан, У. Макар, І. Фургаль, М. Мілян, М. Остап, С. Окруж, В. Шатинський, д-р М. Сіменович, д-р П. Канчір, І. Подлецький.

\$ 4.00 — С. Проскурняк.

\$ 3.00 — В. Дмитрів.

По \$ 2.00: М. Возняк, О. Скірка, І. Жеребний, П. Бойчук, О. Куц, І. Воробель.

\$ 1.00 — І. Грод.

ГАРТФОРД, КОНН.

Збірщики: О. Гладун, І. Панахид, Р. Кузьма, П. Титор, І. Заставський, А. Наконечний, М. Шевчук, Я. Гуменний, О. Рудзінський, Р. Романишин, П. Шагай, П. Колінський, В. Грунтовський, В. Василенко, В. Гафткович, В. Кудман, П. Дутка, Т. Мельник — \$ 955.00.

\$ 50.00 — Крамниця СУМА Гартфорд.

По \$ 25.00: В. Грунтовський, П. Полінський, А. Наконечний, П. Титор, І. Мельник.

По \$ 20.00: Б. Стельмах, М. Іванів.

По \$ 15.00: В. Гудз, Е.

По \$ 10.00: Р. Романишин, І. Кукіль, В. Балко, Т. Коршенинок, В. Саляк, Р. Сокольський, Я. Заяць, Т. Скібіцький, О. Пришляк, В. Гафткович, В. Дутка, Шумський, О. Рудзінський, М. Мединський, Е. Гомотюк, В. Крупа, В. Заячківський, М. Зелик, В. Хімчак, В. Кудман, М. Козовик, С. Кравець, П. Шагай, Т. Мельник, В. Дуда, П. Дутка, В. Іванів, М. Кравець, В. Наконечний, І. Ковалчин, І. Панахид, Е. Радьо, С. Оприско, О. Гладун, Р. Кузьма, Гр. Сович.

По \$ 5.00: О. Кінах, О. Кузьма, В. Стасинин, Р. Кирилюк, Я. Гуменний, Г. Гуцал, М. Гумен, В. Назаркевич, І. Свірський, С. Угрин, В. Василенко, І. Гілевич, Т. Гаврилюк, П. Борисюк, П. Салабай, В. Романів, Я. Романів, Г. Марич, М. Кузьма, М. Зелес, С. Мокрицький, М. Курилець, М. Піган, С. Проціо, М. Грисяк, С. Підляк, В. Матіаш, Г. Дутка, М. Кулик, Р. Соболь, І.

Чернига, М. Головатий, Ю. Салевич, С. Рогатинський, Г. Якимів, В. Віндрський, Я. Несторук, М. Шевчук, В. Тесля, М. Старанчак, М. Сенцю, І. Полотнянка, І. Паллох, Е. Ворейко, М. Бузяк, П. Кучерявий, І. Мельник, І. Табель, О. Охрім, О. Шегда, Л. Коваль, І. Заставський, В. Будас, Я. Ткачук, Т. Вічковський, П. Предзім'єрський, С. Виндрський, Г. Семчишин, І. Красний, О. Гумен.

По \$ 4.00: І. Васильків, І. Яриш.

По \$ 3.00: І. Бродич, В. Бородець, В. Левський, С. Бедрарчук, І. Польний, В. Мерецак.

По \$ 2.00: В. Жизномірський, А. Локоть, о. Д. Кульматицький, М. Тара, В. Федитник, М. Павлічко, А. Скорик, І. Ганчарик, Ю. Охрім, О. Коваль, В. Веселій, А. Янішевський.

БОСТОН, МАСС.

Осередок СУМА ім. В. Біласа. Листи чч.: 340—348. Збірщики: М. Галій, М. Волощук — \$ 300.00.

\$ 15.00 — В. Бачинський.

\$ 10.50 — М. Волощук.

По \$ 10.00: О. Щудляк, С. Мацкевич.

\$ 7.00 — В. Паленгерик.

По \$ 5.00: В. Ганчар, І. Попик, М. Возьний, В. Федорів, С. Микитин, М. Зіньків, І. Банадига, Г. Макух, П. Матвій, І. Кецмур, М. Ленів, С. Сологуб, В. Тутка, В. Оленяк, І. Назар, В. Ворона, П. Николишин, В. Феденишин, М. Рогач, Д. Голонска, Б. К., М. Павула, С. Когут, А. Сійчак, О. Кутак, М. Кісіль, В. Орицак, М. Гапій, Баб Койне, Г. Старушкова.

По \$ 3.00: В. Василишин, В. Носаль, О. Рожицький, В. Музика, В. Флюнт, О. Капустянський.

По \$ 2.00: Д. Хромяк, М. Томаш, П. Струж, С. Паньчишин, В. Бойко, Е. Старушко, Е. Чопик, С. Колосенко, М. Баран, В. Гуменюк, Л. Щудлюк, І. Пінок, В. Кохановський, О. Шимонович, В. Вігайло, Г. Барнич, інж. М. Віntonів, Р. Василенко, І. Шумляк.

\$ 1.50 — П. Таполіш.

По \$ 1.00: В. Скалірський, І. Станчак, А. Ханас, О. Термена, Б. Смолинський, П. Демко, С. Медвідь, М. Франківський, М. Тимець, Я. Шегрин, Г. Черній, С. Головатий, З. Лось, П. Годуляк, Л. Височанський, С. Сідлярчук, М. Гетманський, С. Корболявський, о. В. Козоріз, І. Дащавець, В. Налурко, М. Турчин, Г. Фостун, Д. Біланчук, Т. Матвійчук, М. Сухий, В. Стебницький, С. Кос, М. Щербанович, Р. Федорів, К. Костецький, В. Баран, І. Демко, І. Чопик, О. Пупко, Г. Геїр, Р. Галаамай, С. Зазуля, Г. Собчук, інж. Гусак.

НЮ ГЕЙВЕН, КОНН.

Листа ч. 895. Збірщик: Степан Данів — \$ 53.00

\$ 10.00 — А. Маланчук.

По \$ 5.00: І. Гузик, І. Загрійчук.

По \$ 3.00: д-р І. Кизик, І. Лучинський.

По \$ 2.00: К. Лучинська, В. Гачкевич, В. Береза.

По \$ 1.00: С. Садівський, П. Самсонюк, Я. Томашівський, В. Матвій, М. Боднарчук, А. Кравчук, М. Ду (Продовження на стор. 3-ї обкладинки)

ВІСНИК

В Х РІЧНИЦЮ

„Любов к отчизні, де герой
Там вража сила не устоїть,
Там грудь сильніша від гармат,
Там житнь — алтин, а смерть — копійка,
Там лицар — кожний парубійко
Козак — там чортові не брат”.

З „Енеїди”

Десять літ минуло, як в Білогорщі впав керівник Української Визвольної Боротьби; не стало людини, що 25 літ провела в битвах з займанцями Української Землі. За скрупими вістками з того боку, штаб генерала оточили дібрани війська МВД і в нерівному бою віддав своє життя талановитий організатор української революції. Москва після тієї битви довго мовчала про смерть лицаря, мов не була певна своєї перемоги. Герої небезпечні ворогові і після смерти.

За п'ять місяців до битви Головнокомандувач вислав до нас звернення, в якому багато сказав нам, що і як мали б робити. Ми прочитали, не вдумуючись в нього, і засклили, не збагнувши голосу завойованої, але неупокореної України. Ми й досі не зібрали матеріалів про життя і боротьбу полководця нашої незакінченої війни і не можемо розповісти молоді, як з юнака Романа виростав і формувався державник в битвах за волю України. Шкода. Про генерала Чупринку трохи знаємо з легендарних дій армії, яку він творив і з нею воював протягом 7 літ на вузькому просторі української землі, де зударилися дві мілітарні потуги, ідеологічно різні, з якими Українська Повстанська Армія, з її ідейним хребтом — ОУН, зводила битви. І не одну славну сторінку вписала в історію нашої війни за визволення. В збройній боротьбі гартувався дух нації, спираючись на яку, підпільні сили її після світової війни говорили, що миру нема і не буде його так, як то утяли великопростірні землеміри. Світ не хотів чути тієї остороги, бо тимчасовий спокій, куплений дорогою ціною свободи кіль-

кох європейських націй, затмарив небезпеку облудного миру. Нині той світ обурюється, як Москва глушить голос свободи і вільної думки, щоб вона не дісталась до людей в московському царстві. Обурюється, але й сам стримує вільну думку, щоб не дратувати Москви. А крихта зрозуміння до голосу України і її визвольних сил десяти років тому — і зовсім інакше виглядала б свобода в світі. Східної Європи не стискували б большевицькі обручі в імперських обіймах, зовсім інакше виглядали б відносини і в країнах Азії, а на Кубі не було б московської „мирної фортеці” большевизму, під боком Вашингтону.

Українського голосу волі, що його формувала Головна Визвольна Рада, на чолі з її генеральним секретарем Шухевичем, не почули, а вірніше відвернулись від нього, зате тепер мають служати „миротворця” з Кремля, що підміновує рештки свободи в світі. За останні десять років, після нашої трагедії в Білогорщі, бачимо, що до миру не наблизились. Один з державних мужів ЗДА недавно сказав, що московська імперія є у стані війни з ЗДА. І то правда. Політика конкурентного змагу двох світів, і то змагу непогамованого, не говорить про мир, а українське підпілля про це говорило десять років тому. В згаданому зверненні до нас, а через нас і до світу, Покійний Чупринка заявляв: „В Україні миру немає... Взявши раз свою долю у свої руки, її народ кус без перепочинку, кус невтомно, неустримо”.

І ми це бачимо, про це свідчать численні процеси проти колишніх упітів і українських націоналістів там, в Україні. Від Закарпаття до Кубані судить вояків українського визволення Москва. Багато з них за керівництва Покійного Шухевича були ще підлітками. Тепер вони націоналісти і воїни УПА. Москва признає, що ідею, за яку впав дрежавник Шухевич, її не удалось здолати і — не вдається. На лютневому з'їзді комуністичної партії на Україні не зпро-

Іван Франко

НА РОКОВИНИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Твори геніяльних людей не вмирають разом з ними, — вони не тратять ні краси ні вартості — вони бессмертні, вони творять культуру того народу, якого вони є синами і ті здобутки культури передаються з покоління в покоління — вони стають душою народу і все зростають.

Чи то твори геніяльних мистців, малярів, різьбарів, будівничих, чи діла великих полковників і мужів політики, чи письменників, поетів, істориків, філософів — вони входять в історію і лишаються ярким світлом для грядущих поколінь.

Молодь, яка вчиться їх пізнавати в родині, школах і власних студіях, захоплюється ними, одушевляється до наслідування, до власного змагання, — праугне і свою лепту додати по змозі сил, щоб збагатити духову скарбницю власної Батьківщини. І знов же багато учених, дослідників творів, працюють над творами геніяльних людей, пишуть великі томи розвідок, критик, досліджуючи і опрацьовуючи кожний твір, його вигляд і час постання, його генезу і синтезу, щоб ще більш вглибитись в діяння і творення велетнів, щоб їх зрозуміти і пояснити другим.

І в ухвалах поставлено головним завданням боротьбу „насамперед з ідеологією українського націоналізму”.

Відзначаючи десяту річницю смерти лицаря, політика і стратега української національної революції, збагнім те, що через нього вимагала від нас Україна. Збагнім, передумаймо і пригадаймо собі й мужам, що вістку про смерть зафіксували в рекордах, слова Марка Босслава:

„Знайте — ваша в боях там кувалася доля
Хай місця ці святі вам усім на сумліннях
Витискають печаті заїзних чеснот”.

„Ми посіяли чисте й здорове насіння,
Вам на жниво. Будіть запакарубліхи з мертвот,
Хай вже жнуть і пожате несуть поколінням”.

„VISNYK” — „THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four Freedoms of Ukraine, Inc.

Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

I. Wowczuk Editor in Chief
Adress: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

В залежності від того, хто підіймається до такої праці, так і виглядають критики, доповіді, есеї, нариси і переклади. Наприклад, коли переклад робить людина талановита, він може навіть красою і досконалістю перевищити сам оригінальний твір, — а в малій розвідці може автор вклсти стільки цінних думок, що вона так само як і твір оригінальний буде позначена творчим, геніяльним духом.

До таких шедеврів можемо зачислити наскрізь класичну промову виголошенну І. Франком на святі пам'яті Т. Шевченка в 1903 році.

В цю малу промову він вкладає багато суб'ективних думок і почувань, що так рідні з думками і почуваннями самого Шевченка.

Він каже „в такім значенню я розумів би слова Шевченка”... і цим нас переконує, що і сам Шевченко так розумів свій вірш, пишучи його.

І. Франко ставиться критично до докорів, які ставив Драгоманов Шевченкові за його вірш „Як би ви вчились так, як треба”, виясняючи цей вірш так, як його він розумів.

Ще треба підкреслити, як І. Франко короткими словами, немов кількома мазками пензля, характеризує московських лібералів, письменників і поетів, які були передвісниками і будівничими революції, якраз їхньої революції — Бєлінського, Герцена, Чернишевського й інших. А тому що І. Франко читав їх твори сам, і читав їх своїм товаришам, комуністів твердять, що він мусів бути їхнім безkritичним послідовником і ширителем їхніх ідей.

І. Франко пише: „Люде, що за границею хапали вершки чужої мудрості, привозили знання санскриту, французької революції, найліберальніших американських та європейських конституцій, в щоденному житті робилися огидливими здирцями та тиранами своїх кріпаків. У них не було своєї рідної мудрості, основаної і злученої з мудростю народу. Такі ідеї у них вдома перемінялися в пусті брязкальца для забави пустомових гостей”.

Так дивився І. Франко на московських т. зв. революціонерів і так розумів їх ролю в Росії, і вони ані не були учителями, ані він не був їх послідовником, як це намагаються представити комуністичні письменники і їх українські квіслінги.

Анна Франко-Ключко

В одній із найкращих пам'яток нашого стального письменства, в Мономаховім поученню дітям, маємо оповідання ось про яку річ. В часі одного далекого походу над Волгою дігнали Мономаха посли від його братів і сказали: „Пристань до нас, виженемо Ростиславичів, галицьких князів і заберемо їх маєтки, а як не підеш з нами, то ми зробимо собі по своєму, а ти лишишся ні з чим”. А се було швидко по

закінченню і заприсягненню миру між князями. І мовив Мономах: „Хоч ви й гнівайтесь, а я не можу йти з вами і зломати присяги”. І далі він оповідає, як, відправивши послів, замучений тим доказом віроломства та незгідливості князів, він узяв псалтиря, розгорнув його і на-трапив на такі слова: „Вскую печалуєши, душе, вскую печалуєши мя?” І в тих словах, що були немов відповідлю на його біль і сумніви, він знайшов собі потіху.

Мають до себе твори великих мислителів, а особливо великих поетів, таких, що вміли бачити та відчути всі потреби, всі болі й радощі свого часу, їх яким було дано висловити все те, що ворушило їх серце. Мають те до себе, що їх мова, простий, чистий та ясний виплив їх великого серця, промовляє просто та ясно до серця тисяч та мілійонів людей не лише тих, що живуть разом з ним, але й потомних. Слова таких поетів, здається, тратять свою безтілесність та минувшість, надихані великим огнем їх душі, вони робляться немов розтопленим металом, виливаються в нові форми, в нові цінності, збагачують нашу душу новими образами, збагачують наше власне чуття, розширяють наше духове я, бо дають йому можність відчувати та розуміти більше, ширше, повніше, ніж перед тим. В тім лежить велика вага живого, поетичного слова для виховання молодих поколінь, в тім криється секрет їх впливу на формування душі та ідеалів цілих народів. Коли правда те, що народ видає таких поетів, яким є сам у найліпших хвилях своєго життя, то навпаки, поети силою свого слова, своєї пісні роблять народ таким, як вони його розуміють та бажають бачити. Має й те до себе слово великих поетів, що з нього мов у криниці б'є жива вода потіхи й розради для кожного поодинокого чоловіка в його особистих сумнівах, потребах, болях та радощах. Поетичне слово, сказане в щасливій хвилі при якійсь одній нагоді, як золота монета не тратить своєї вартості, і по році і по сто роках може промовити до другої й у інших обставинах, може кинути ясне світло на справи, про які поєт і не думав пишучи свої слова. І зовсім натурально. Ті нагоди і пригоди, дрібні, буденні, ріжнородні, це немов ті пальці, що торкають золотих струн, нап'ятих у душі поетовій. Не від пальців, а від струн залежить тон, чи торкнуту їх

ті чи інші пальці, струни все обізвуться по своєму. На дні всієї строкатої ріжнородності наших пригод і незгод лежать вічні, таємні бажання, потреби та пориви людської душі. Слово великих поетів тим власне велике й віковічне, що не зупиняється на поверхні, на шкаралюці, на тимчасових формах явища, хапає їх суть, основу, те, що в них вічне і загальнолюдське, і через те воно в душі кожного чоловіка вміє збудити відгук та співчуття і може в даній нагоді відповісти тій душі на її найглибші, найболячіші запити та пориви, дати їй потіху в горю, вказати ясний шлях.

У нас таким поетом, таким володарем душ і керманичем поколінь є Шевченко. Він досі не стратив для нас живої сили, його поезія не пережилася, не вичерпала свого животворного змісту, не перестала, як та псалтиря Мономахові, давати відповідь на важкі й болючі питання нашого часу. Розгорнімо ж при нинішнім народнім святі, споминаючи пам'ять Тарасову, його книгу — не навгад, не на те, щоб у припадково натрапленім слові шукати ворожби, — розгорнімо з ясним поглядом і скупленою увагою і вчитаймо звідтам поради й упімнення великого Кобзаря. Уявімо собі, що дух його витає тут, між нами, що уста його можуть проговорити, і обернімося до нього, як діти до батька, вилиймо перед ним те, що нас болить, що нас мучить, наповняє нашу душу трівогою та обавою за будучину, а потім, з очима зверненими вглуб власної душі, послухаймо його слова, того, що він сказав нам у своїй книзі.

Візьмім насамперед ті велиki та болючі політичні та суспільно політичні питання про нашу національну самостійність, про можність добитися нам повного права в своїй хаті і повної національної єдності. Нема сумніву, що Шевченко відчував її дуже живо, хоч звісно, по своєму, зразу в формі відновлення Гетьманщини, пізніше в формі більше республіканській. Те свое почуття він вилив у словах, які й досі мусять оживлювати кожного з нас, що мостимо мости від сумної теперішності додалекої, незвісного берега будучини.

А я брате,
Таки буду дожидати,
Таки буду сподіватись,
Серцю жалю завдавати.

Звісно, самою надією моста нашої будучини не збудуємо. Треба великої, невисипутої праці,

треба в важкі упруги орати рідний переліг і сіяти слово, і дуже легко може бути, що з того слова виростуть мечі обоюдні, що розірвуть не лише наші кайдани, але розіб'ють спокій не одного українця. Шевченко огнянними фарбами маює нам ті моменти прийдешньої кризи, коли свідомість довго давленого народу прогинеться і ригне полум'ям наперед усього на виродів, синів України, що нетямущими руками помагали матір катувати. Наслідуючи ста-розавітного пророка Осію, Шевченко ось як промовляє до України:

Спочивши, скорбная, скажи,
Прорци своім лукавим чадам,
Що пропадуть вони, лихі,
Що їх безчестіє, і зрада,
І криводушіє — огнем,
Кривавим, пламенним мечем
Нарізані на людських душах:
Що крикне кара невсигуща,
Що не спасе їх добрий цар,
Їх кроткий, п'яній господар,
Не дасть їм пить, не дасть їм істи,
Не дасть коня їм охляп сісти
Та утікати: не втечете
І не сковастесь. Усоди
Вас найде правда — мста, а люде
Підстережуть вас, на тотож
Уловлять, і судить не будуть:
В кайдани тухо закують,
В село на грище приведуть
І на хресті отім, без кати
І без царя вас, біснуватих,
Розпнуту, розірвуть, рознесуть,
І вашою кров'ю собак,
Собак напоять...

Не говорім, що се говорила устами Шевченка розпушка, вид останніх хвиль кріпаччини, брак надії на крацій, сумирний хід історичного розвою. Від часу написання тих слів минуло 43 роки, кріпаччина впала давно, а проте подумаймо, наскільки близче ми до здійснення наших національних ідеалів, Шевченкових ідеалів, ніж був він сам. Наша нація як була, так є розмежована кордонами і в своїм нутрі розділена суперечностями, величезний процент її синів, що вигодовані її хлібом, цураються її, заперечують її існування і залишки пруться туди, де їх ніхто не просить і не потребує, де з них сміються, де ними погорджують, хоч і користуються їх геростратовими послугами. І коли правда те, що чим більше освічений, усвідомлений і зорганізований народ, тим більше можна надіятися, що великі історичні кризи зуміє пе-

ребути спокійно та сумирно, без зайвоїтрати сил і зайвої жорстокості, то не забуваймо, що з тридцяти мільйонів нашої нації, щонайменше двадцять мільйонів не вміє ні читати ні писати, а з тої малої часті письменних більші половина не виховується, а систематично деморалізується та винародовлюється. Не забуваймо, що у всіх частях нашої вітчизни безтязма та безсовісна політика пануючих верств усіми силами державної адміністрації чи то з політичних, чи з національних мотивів систематично пре-наш народ до бідності, темноти, упосліджує його і в вимірі прав та справедливості, опустошує його землю, занедбус його культуру, гонить його з віковічних батьківських гнізд, а часто фантастичними плянами чужородної колонізації немов самохіть прискорює національні та суспільні катастрофи. Радо припускаю, що Шевченко, якого велике серце здібне було відчути всі великі нещастия української минувшини так живо, немов би це були нещастия та страждання його власної доби і його власної рідні, — що Шевченко не передбачав тих новочасних, маккіявельських способів політичного та національного гніту, що нераз виступають навіть під плащиком далекозорого економізму та лібералізму. Але поучений досвідом віків і морями пролитої крові, Шевченко добре знав, що такі речі, як свободу людини і національноти, як національну самостійність та повноправність, не дістается просто з рук Божих, як Мойсей таблиці закону на Синаї, що їх не дають з ласки для наших гарних очей ті, що досі тягли користь з нашого поневолення з нашої темноти та бідноти. Шевченко відчував усію душою, що боротьба за звільнення української нації буде важка.

А щоб збудити
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходиться вже будить,
А то проспить собі, небога,
До суду Божого страшного
А панство буде колихати,
Храми, палати будувати,
Любити царя свого дурного
Та візантійство прославляти,
Та й більше, бачиться, нічого.

Треба миром, громадою. От тим то й ба, що Шевченко занадто добре знав свою громаду,

добре бачив, що зібрати ту громаду до якоїсь громадської роботи, а ще до такої важкої роботи, як боротьба за права народні, безмірно трудно. Він бачив у тій громаді велику силу безтъмности та духової несамостійності, і у нього інколи проривалося гірке слово:

А на громаду хоч наплюй,
Вона капуста головата.
А в тім, як знаєш, пане брате, —
Не дурень, сам собі міркуй.

Оте сам собі, то була найтяжча рана в Шевченковій душі, і не перестала бути нею й досі, в душі кожного, хто бажав би працювати для рідної справи і бачить на кожнім кроці брак проводу, брак товаришів і співробітників, брак щирості і безкорисного віддання себе для тої справи, якій вони буцімто служать. Ця одиночкасть у праці й терпінню більше від ворожої сили гнітила душу Шевченкову, доводила її до погляду, що будуччина українського народу крис в своїм лоні якісь великі, важкі катастрофи у яких „потече сторіками“

Кров у синє море
Дітей наших, —

у яких „виростуть внучата тії“,

Христові месники святії,
І без огня і без меча
Стратеги Божії воспрянуть,
І тьми, і тисячі поганих
Перед святыми побіжать“.

Ця думка не покидала Шевченка ніколи. Воля українського народу являлась йому мов сонце, що сходить скупане в крові українських ворогів. І в своїм заповіті він кличе землякам:

Поховайте і вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражено злою кров'ю
Волю окропіте.

Ми не пророки і не можемо знати, чи справиться Шевченкове слово, чи великий поет силою свого чуття здужав відгадати велику загадку нашої будуччини. Для нас, однодневних муж, що живуть нинішнім днем, його короткими турботами й надіями, важко знати, що нам самим діяти, до чого простувати, як тримати себе на нашім короткі мішляху. І тут став перед нами великий Шевченків Заповіт:

Свою Україну любіть,
Любіть її, бо время лютє,
В останню скорбную хвилину
За неї душу положіть.

Обов'язок кожної праведної та чесної одиниці супроти своєї вітчизни розумів Шевченко дуже високо.

Я так її, я так люблю
Мою Україну небогу, —
За неї душу погублю.

Високе почуття того обов'язку надихало його тією безмежною любов'ю до України, яко цілості, а особливо любов'ю до її великої робочої маси, до того найменшого брата, до тих рабів незрячих гречкосів, із яких він бажав бачити людей і братів в повнім, високім значенню. Те саме почуття надихало його горячою ненавистю та погордою до всіх ренегатів, до всіх тих, хто матір забував, хто відцурався її чи для уряду та пенсії, чи з острahu перед сильними світу, чи, нарешті, задививши в високі привиди філософії, науки відірваної від життя і затопленої в абстрактах, у яких розплівалися конкретні потреби, інтереси й прикмети рідного народу. В такім значенню я розумів біті Шевченкові слова, за які так часто докоряв йому небіжчик Драгоманов:

Якби ви вчились так, як треба,
То й мудрість би була своя,
А то зализете на небо:
І ми — не ми. І я — не я.
І все те бачив, все те знаю.
Нема ні пекла, ані раю,
Немає Бога, тільки я
Ta куций німець вузловатий.

Перед тим як докоряті Шевченкові за те, що він в оцих словах та в іронізованню над сучасними огнями став вороже супроти загальнолюдського поступу, супроти європейської науки та її світочів, пригадаймо, які зразки тієї науки та того поступу міг мати перед очима Шевченко, пишучи ті слова в 1846 році. Пригадаймо, що німецька ідеалістична філософія Шелінга та Гегеля перемінилася в багатьох росіян у доктрину деспотизму, що при кінці 30-х років Белінський іменем тої філософії величав російську автократію. Ця філософія була в Росії також сильною підпорукою національного централізму, який вперто замикав очі на існування національностей і їх спеціяльних потреб і бачив тільки держави, їх державні язики та інтереси. Не забуваймо, що такий сучасний огонь, як реалізм у поезії, проголошений в ту пору в Росії за почином французів та

англічан сплодив у Росії Гоголя, який на довгі десятки літ збаламутив саме чоло української інтелігенції, сплодивши фікцію, що інтелігентна вища література може бути лише на російській мові, а українська мова надається лише для популярної, простонародної літератури. Не забуваймо, що й другий високий современий огонь — увага інтелігентних людей до соціальніх питань і змагання до поправи стану найширших робочих верстов, — що навіть се наскрізь чоловіколюбне змагання в Росії довгі роки служило претекстом для відтягання української інтелігенції від рідного українського ґрунту, підтримувало духа національної централізації та негації України — її окремих інтересів. Що Шевченко супроти сеї громадної, епідемічної апостазії найкращих українських сил бажав українцям своєї мудrosti, це не значить, що він домагався, аби вони покинули вчитися у чужих, освіченіших народів. Ні він виразно, в тім самім Посланію, зазначував одноко розумну дорогу: „І чужому научайтесь й свого не цурайтесь”. Це повинна бути та своя мудрість — синтеза свого рідного матеріялу, свого життя зі здобутками чужої, загальнолюдської чи властиво чільної людської науки. Саме хапання вершків чужої мудрості, нічим не зв'язаних з темним, безпросвітним колом українського народу, плодило лише розбрат пагубний для обох сторін, бо ж і ті ніби вчені українці, не бачучи на Україні суголосного ґрунту для своїх здалека принесених ідей, ниділи духовно. Ті ідеї, де інде справді живі й плодородні, перемінялися у них на пусту забавку, на золоті брязкальця, непридатні до буденого життя і ховані лише про велике свято та про рівно пустомовних гостей. Люди, що з-за кордону привозили знання санкриту, історії, французької революції, найліберальніших американських та європейських конституцій та найрадикальніших філософій, на Україні в щоденному житю робилися огидливими здирцями та тиранами своїх кріпаків і навіть своєї найближчої рідні. Ось що мав на думці Шевченко, бажаючи тим людям своєї мудrosti, себто освіти, виплеканої на ріднім ґрунті і органічно вирошеної на нім, такої, що відповідала б його потребам і обставинам, була б йому доступна і була би справді плодородна серед тих обставин, серед яких йому доводилося жити.

Високе почутє національного обов'язку у Шевченка не знало ніякого компромісу. Йому певно доводилося нераз говорити про надії, які дехто з українців покладав на ласку з гори, на соціальні чи національні милости з висоти престолу. Досить буде сказати, що навіть радикальний між радикальними росіянами Герцен якийсь час носився з такими надіями і проповідував їх у своїм „Колоколі”. Шевченко, що зазнав на собі всю безодню самоволі та притиску можних, ані на хвилю не дурив себе таююю надією, і немов у відповідь таким ілюзіоністам кличе в своїх неофітах:

Горе з вами.
Кого благати ви прийшли.
Кому на слізози принесли
Свою надію. Горе з вами
Кого благаєте, благії,
О нерозумній сліпії
Чи ж камінь милує кого?
Молітесь Богові святому,
Молітесь правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклонітесь.

Але щож таке та правда на землі? В Шевченковій поезії дуже часто ця фраза являється тим самим, що суд і кара, та іншим разом це життя серцем, життя в любові до людей. Він молиться Богу:

А дай жити, серцем жити,
І людей любити
І твій світ нерукотворний
І тебе хвалити.

В однім і другім разі, чи ходить про розірвання кайданів, про змазання зі світа давніх провин кривавою купіллю, чи ходить про уможливлення сумирного, любязного життя і співділання людей на землі, першим і найвищим заповітом людини, що почувається до своїх людських і національних обов'язків, являється ненастанна, розумна праця, найтяжчим злочином і нещастям — після гріху апостазії, є добровільна чи примусова бездіяльність, пасивність та байдужість.

Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
А ще гірше спати, спати,
І спати на волі,
І заснути на вік віки,
І сліду не кинуть
Ніякого — однаково,
Чи жив, чи загинув.

Хосе Ортега і Гассет

БУНТ МАС

V

СВІДЧЕННЯ СТАТИСТИКИ

Цей нарис шукає діагнози нашого віку, нашого сучасного життя. Ми вже виклали першу її частину, яку можна підсумувати так: наше життя, як репертуар можливостей, є багате, пишне, вище за всі інші, що їх знає історія. Але, тим самим що його розмір більший, воно

Стан такої примусової бездіяльності передішов і передолів Шевченко власною душою до самого дна, але певне й те, що він перечув і передолів разом з тим і загальну апатичну, в'ялу та байдужну вдачу українця-русина. Не за себе одного, а за всіх нас він молиться до Бога:

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати
І гнилою колодю
По світу валитись.

Він надіявся на силу слова — рідного, животворного слова, що „серце б'ється, ожива, як іх почус”, надіявся на те, що невважаючи на всі насильства, на всю погань, на всю нашу слабість та бездарність, усе - таки

правда оживе.

Натхне, накличе, нажене
Не ветхес, не древле слово
Розтленис, а слово нове
Між людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе.

В тій надії, в тих заповітах Шевченкових мусимо й ми стояти, мусимо твердо й ясно бачити, що тільки в них наш рятунок, тільки в них наша будучина.

Примітки:

*) Друкується вперше за чистовим автографом (фЗ, №р— 426/9), що написаний на 11 окремих нумерованих аркушах. Автограф без заголовка.

Слід відмітити, що цитовані у статті уривки з творів Шевченка Франко подавав за сучасними йому виданнями Кобзаря, які з різних причин мали багато помилок, тому далеко не всі тексти тут автентичні з автографами Шевченка.

**) Дати в автографі немає. Датується 1903 р. на тій підставі, що після наведеного в статті уривка з поезії Шевченка „Осій Глава XIV (Подраженіс)”, Франко зазначає: „Від часу написання тих слів минуло 43 роки (дата написання „Осій” — 25 грудня 1859 р.

Академія Наук Української РСР Інститут літератури ім. Т. Гр. Шевченка. Літературна Спадщина. Іван Франко. Том перший, випуск перший.

виливається з усіх русел, зasad, норм та ідеалів, що їх передала традиція. Воно більш наснажене, ніж усяке інше життя, і, тим самим, воно проблематичніше. Воно не може орієнтуватися на минуле¹⁾). Воно мусить створити своє власне призначення.

Але тепер треба довести до кінця діагнозу. Життя — це передусім те, чим ми можемо бути, можливе життя; тим самим — це вибір між можливостями, рішення, чим ми будемо в дійності. Обставини та рішення — це два основні первіні, з яких складається життя. Обставини, себто можливості, — це та частина нашого життя, що нам дана і нав'язана. Це те, що ми називаємо світом. Життя не вибирає собі світ, бо жити — це ж означає знаходитись у світі визначеному та необмінному: у теперішньому світі. Наш світ — це первень приреченості, що входить у наше життя. Але ця життєвна приреченість не подібна до механічної долі. Нас не виряджено в буття, як кулю з рушниці, що її траекторія абсолютно передрішена. Приреченість, у якій ми опиняємося, опинившися в цьому світі — світ є завжди цей, себто теперішній, — полягає в цілком протилежному. Замість того, щоб нав'язати нам одну траекторію, вона нам нав'язує кілька і, таким чином, примушує нас — вибирати. Дивний жереб наше життя! Жити — це відчувати фатальний примус користуватися свободою, рішати, чим будемо в цьому світі. Ні на одну мить не дозволено відпочити нашому рішенню. Включно коли, ми, в розпуші, пускаємося напризволяще, ми рішили нічого не рішати.

Отже, мильно казати, що в житті „рішають обставини”. Навпаки: обставини — це завжди нова дилема, перед якою нам треба рішитися. Але рішав наш характер.

Все це важне також для колективного життя. І там є, перш за все, обрій можливостей, а потім рішення, що вибирає й визначає дійову форму колективного буття. Це рішення випливає з характеру суспільства, чи, що є рівно-

1) Проте ми побачимо, як можна приймати від минулого не якуюс позитивну орієнтацію, а певні негативні поради. Минуле не скаже нам, що ми маємо робити, та воно скаже, чого ми маємо уникати.

значне, з типу людей, які в ньому панують. У наш час панує маса; це вона рішас. Не кажіть, що так було вже в епоху демократії та загального виборчого права. Під загальним виборчим правом маси не рішають, їх роля прихиляється до рішення тієї чи іншої меншини. Останні висували свої „програми” (влучний термін). Програми були насправді програмами колективного життя. У них запрохувалося масу прийняті даний проект рішень.

Нині відбувається дуже відмінна річ. Коли ми спостерігаємо публічне життя країн, де тріумф мас пішов найдальше вперед — це країни середземні, — ми зі здивуванням помічаємо, що в політиці там живуть з дня на день. Явище надзвичайно дивне. Публічна влада знаходиться в руках представника мас. Останні такі сильні, що здушили всяку опозицію. Вони опанували публічну владу в такий безумовний спосіб, що було б тяжко знайти в історії таке всесильне урядування. А, проте, публічна влада, уряд, живе сьогоднішнім днем; він не виступає, як щирій представник майбутнього, він не являється явним його провісником, він не стає засновником чогось, що мало б уявленний розвиток чи еволюцію. Одним словом, він живе без життєвої програми, без пляну. Він не знає куди йде, бо, по суті, він нікуди не йде, не має передрішеного напрямку, передбаченої траекторії. Коли ця публічна влада намагається оправдатися, вона нічим не посилається на майбутнє, а навпаки, замикається в сучасному ікаже з абсолютною щирістю: „Я ненормальна форма уряду, нав'язана умовами”. Цебто, потребами сучасного, не рахунками майбутнього. Тому його діяльність обежежується тим, що він оминає конфлікти дня; він не розв'язує їх, а уникає їх, хоч тимчасово, вживаючи яких-будь засобів, навіть коли він цим нагромаджує ще більші конфлікти на зовтрішній день. Такою була завжди публічна влада, коли нею безпосередньо користувалися маси: всемогутня та скороминуща. Представник мас — це людина, що її життя не має мети і пливе собі течією. Тому він нічого не споруджує, навіть якщо його можливості та здатність — величезні.

І цей тип людини рішас в наш час. Отже, слід проаналізувати його характер.

Ми знайдемо ключ до цієї аналізи, коли повернемось до початку цього нарису і запитаємо

себе: звідки взялися всі ці натовпи, що сьогодні переповнюють історичний кін?

Кілька років тому визначний економіст Вернер Зомбарт відзначив кілька дуже простих даних, що повинні бути на умі в кожного, що займається сучасними справами. Ці прості дані вже самі вистачають, щоб прояснити нам образ сучасної Європи, а як не вистачають, то настановлюють нас на путь до прояснення. Дані є такі: відколи в VI сторіччі починається європейська історія, аж до 1800 року — цебто протягом цілих дванадцять сторіч — Європа не може досягнути вищої кількості населення, як 180 мільйонів. А від 1800 року до 1914 — себто трохи більше як за одне сторіччя — європейське населення зростає від 180 до 460 мільйонів! Я гадаю, що протиставлення цих чисел не лишає місця на сумнів щодо плодючості минулого сторіччя. За три покоління воно створило гіантську людську кашу, що прорвалася потоком на історичний простір і залляла його. Повторюю, ці дані вистачили б, щоб зрозуміти тріумф мас і все, що в ньому віддзеркалюється та провіщається. З другого боку треба зачислити їх як найконкретніший складник життя, який я вже раніше ствердив.

Та рівночасно, ці дані показують, що захоплення з яким ми підкреслюємо зрист нових країн, як, наприклад, Сполучених Штатів Америки, — цілком безпідставне. Нас дивує їх зрист, що за одне сторіччя досягнув 100 мільйонів, тоді як справжнє диве — це плодючість Європи. Ось ще одна підстава виправити той викривлений образ Європи, яка, мовляв, американізується. Навіть ота риса, що могла б здаватися найхарактеристичнішою для Америки — а саме, швидкість із якою зростає населення, — не є американською особливістю. Європа зросла за минуле сторіччя куди більше як Америка. Америка склалась із європейської надвишки.

Але хоч це обчислення Вернера Зомбарта не є настільки знане, як треба, все ж таки загальний факт, що європейське населення значно зросло, був настільки відомий, що годі було б його спеціально підкреслювати. Отже, в цитованих числах мені не ходить про самий зрист населення, а про паморочний темп зросту, випнутий контрастом тих чисел. Оце нам тепер важне. Бо цей паморочний темп означає, що на

історичну сцену линули вали за валами людей у такому прискореному ритмі, що тяжко було наситити їх традиційною культурою.

І дійсно, пересічний тип сучасного європейця — здоровіший та сильніший духом, ніж європеець минулого сторіччя, але й куди простіший. Тому він іноді справляє враження примітивної людини, що зненацька виринула серед стародавньої цивілізації. У школах, якими так писалося минуле сторіччя, годі було зробити більше, як навчити маси техніки модерного життя, але не вдалося їх виховати. Дано їм знайдя, щоб жити напружене, але не дано їм почуття великих історичних обов'язків; прищеплено їм нашвидкуруч гордість і потугу модерних засобів, але не прищеплено їх духу. Тому цей дух їм зовсім чужий, і нові покоління наміряються перебрати владу над світом, немов світ — це рай без слідів минулого, без традиційних і складних проблем.

Отже, минулому сторіччю належить слава і відповідальність за те, що воно кинуло на поле історії великі маси. Тим самим цей факт дає нам найвідповіднішу перспективу, з якої можна безсторонньо судити те сторіччя. Певно в ньому було щось надзвичайне, незрівнянне, коли його підсоння виплекало такі жнива людських плодів. Воліти засади, що надихала будь-яку минулу добу, — легковажно й смішно, якщо ми раніше не усвідомили собі цей важливий факт і не спробували перетравити його. Суцільна історія схожа на гіганську лябораторію, де роблено всякі уявлені спроби здобути формулу публічного життя, яка найбільше сприяла б тій рослині, що її ім'я „людина”. І, відкидаючи всякую софістику, ми бачимо вислід: піддавши людське насіння впливові двох зasad, ліберальної демократії та технічного знання, за одне лиш сторіччя європейський рід потроївся.

Якщо ми зрікаємося здорового глузду, то такий яскравий факт примушує нас зробити наступні висновки: поперше, ліберальна демократія, основана на технічному знанні є найвищим з дотепер відомих видом публічного життя; подруге, цей вид життя либо не є найкращий, який можна собі уявити, але той, що нам здається ліпшим; потрете, всякий поворот до форм життя, нижчих від життя XIX сторіччя, є самогубством.

I. Безуглів

ПРО КОЗАЧІ ПРИВІЛЕЇ І СТАН

Багато всяких нісенітниць і злобних вимислів про козаків писалось до 1917 року в бувшій Росії, а також появляється і в наші часи в газетах і журналах російської еміграції. Вважаю необхідним навести тільки два витяги, цілковито заперечуючі неправдиві твердження ворогів козацького народу. Один витяг із російського ж офіційного джерела, задовго до революції, а другий із книжки російського історика, проф. Сватікова, який віддав багато труду для написання козацької історії від XVI до XX-го століття, користуючись виключно істо-

~~~~~

Коли ми вже зрозуміли це в усій чіткості, що її вимагає чіткість самого факту, треба повстать проти XIX сторіччя. Якщо явно, що в ньому було щось надзвичайне та незрівнянне, то не менш явно, що воно мусіло страждати від певних корінних пороків, певних конституційних недостатків, коли воно породило расу людей — збунтовану масу — що безпосередньо загрожують тим же засадам, яким вони завдячують своє існування. Якщо цей тип людини надалі буде паном Європи і остаточно рішатиме, то вистачить тридцять років, щоб наш континент повернувся до варварства. Правові й матеріальні техніки вивітряться з такою ж легкістю, як губилися стільки разів таємниці виробництва²⁾. Все життя звузиться. Сучасне багатство можливостей обернеться у фактичний брак, нестаток, у мізерне безсилия, у правдивий занепад. Бо бунт мас — це одна й та сама річ, що Ратенав назвав „вертикальною навалою варварів”.

Отже, дуже важливо грунтовно пізнати цю масу, що несе в собі можливість найбільшого добра і найбільшого зла.

²⁾ Герман Вайл, один з найбільших сучасних фізиків, друг і продовжува Айнштайн, нераз каже в приватній розмові, що, якби раптом померли десять чи дванадцять певних людей, то майже певно, що чудо сучасної фізики пропало б назавжди для людства. Треба було підготов багатьох сторіч, щоб пристосувати орган розуму до абстрактної складності фізичної теорії. Будь-яка подія могла б знищити ці багаті людські можливості, що, крім того, є підставою майбутньої техніки.

Томъ то! Бинкисиа ща амнитицпартнаса 3ати —
самийникои козаупкини хапойи аа „козаупкини
сътъ“, а шибичкии напаса (шоатъкъ гърбенхоро,
а шибине сартохонхоро) козаупкии хапойи —
замихтии „козаупкини инпиритеин“. Хапийи зре-
иуицюро имнедекроио мипотипеметра биртоби-
иакъ жехехъя ипо „козаупкии сътъ“ з инпирите-
иин. Беи нупорнхини козаупкии хапойи тар же-
кораскно иллюстрии ио козаупкии интарии —
хабанчие непекръгъюч охорни напаса козауп-
иатибрини иже икъ ходжинхини комбинации и ченкъ-
ак хапойи, б чрезои иупнати и овъ, ито тар ии
иатибрини рицхорки.

The situation helped to bring about the
U.S. Civil War, which began in 1861 and
ended with the victory of the North in 1865.
The Civil War was fought over issues such as
slavery, states' rights, and the Union's power.
The war had a significant impact on the United
States, leading to the end of slavery and
the creation of a more powerful federal government.
It also led to the formation of the
Confederate States of America and the
beginning of the Reconstruction era.

В 1835 р. за відомою згадкою, козацтво було вже не
певне що беке а "вінчакориніні чар", а в 1875 р.
козацтво теперішнє мешкало а "козацькині чар"
(согласно). Більшість жителів, що піддали
худобі, заселялися на південній схід, відтак
козацтво заснувало села від Кримської
затоки до Азовської та від Дніпра до Кубані.

Hiččiaj upnežħasha jaħo ġħarr-
ċi, nafha l-tempi l-inni b-1723 postu sħinu kien.
Għix krożi kien biex kien kifri i-sbraxi
kien biex kien kifri i-sbraxi minn-nadur.
Kib, ak Biċċekkōro ġejx kien kifri i-sbraxi
kien biex kien kifri i-sbraxi minn-nadur.
Bix krożi kien ġejx kien kifri i-sbraxi
kien biex kien kifri i-sbraxi minn-nadur.

brauchy neprækvaliteter? Domkyk som er bare min motjønns oppfølger i hinn er etterspørre - og han godkjyn?

Не дивлячись на це, ще є люди, які й досі намагаються твердити старі зазубрені вимисли казъонних істориків Іловайського чи Платонова про козаків-біженців, про козацькі стани, козацьке звання й інші нісенітниці. На щастя, та-ка своєвільність російських казъонних істориків, лишилась тільки поміж решток російської вимираючої еміграції, яка донині не вийшла з імперського великородзинного марива.

Поняття „привілеї” у відношенні до козацького народу впроваджено було штучно як і штучно було підмінено поняття народного козацького права, так як всяка привілея користується завжди слабшою моральною силою, ніж право. Із цих ось моральних малостійких основ, із дутих „привілей” треба було вивести ввесіль, властиво, козацький рух, щоби понизити його і доказати його неспроможність.

Козацький народ ніяких дарованих прав і привілей ні від кого не діставав, а завжди керувався своїми власними народними правами, притаманними кожному народові. Те, що навмисне, або з незнання вважають „становими” інтересами і „привілеями”, в дійсності є залишками національного укладу життя. Всі ті права, якими козаки розпоряджали до революції, були лише жалюгідними залишками відламків тих своїх прав, які колись, на протязі віків козаки здобули і затвердили мечем, кров’ю і трудом багатьох поколінь, а які потім насильно і беззаконно втинали і відбирали у козаків російські царі. Козакам не роздавали привілей, а, навпаки, відбирали відвічні козацькі права.

Ці ж самі права, право жити на своїй землі по своїх козацьких законах, боронили козаки і після російської революції, коли оголосили свою повну державну самостійність. Ведучи свою визвольну боротьбу, козацький народ, спирався на притаманне йому історичне право, право освячене кров’ю багатьох поколінь, і в своїй боротьбі козаки боронили ці живі і життєві права, а не мертві, несправедливо їх недругами приписувані їм „привілей”. Ніколи і ні-від кого козаки не діставали „привілей” на свої відвічні Землі. Ці Землі належали козакам від віків по праву первісного їх заселення і культурного підйома, по праву заселення краю і по праву багатовікового захисту своїх Земель.

Ні один стан ніколи не володів своєю цілковитою історичною територією, де б він здійсню-

вав своє державне буття. Ні один стан не претендував і не претендує на самостійне державне буття, а тільки на привілейний стан в державі. Козацький народ завжди боровся за своє національне існування, про що так виразно говорить вся козацька історія.

Ні наука, ні історія ще не знають прикладу, щоб у стані були свої стани, а козацький народ мав внутрі себе, штучно російським урядом на-саджені свої стани: дворянство, духовенство, хліборобів і торгових козаків. Коли ж козацький народ установив всі свої довічні суверенні права, то постановою Круга (парляменту) відразу ж знищено всякі дворянські і інші стани і тим самим показав, що він не потребує ніякого чужого підтвердження його суверенного права на своїй землі.

З історії ми знаємо, що Петро І-ий міг стригти бороди, міг винищити боярську клясу, стрілецьку касту, але навіть драконівськими способами не міг знищити козацького народу.

Ленін і Сталін винищили касту царського офіцерства, знищили клясу і стани та не могли і не в силі були винищити народи. Історія свідчить також про те, що тільки народ, і то свідомий народ, може пережити безпощадний терор і переслідування, але ні в якому разі кasti, кляси чи стани.

До нинішніх часів ні один стан, ні одна кляса бувшої Росії не могла підняти свого голосу або проявити спробу до свого відродження, бо відійшли в історичне минуле, але козацький народ і після страшних іспитів, з новою енергією, з новою силою продовжує боротися не за станове положення, чи станові привілеї, а за право жити на своїй Землі, в своїй незалежній державі.

Все, що до революції в руках козацького народу лишилось ще не розкраденим і не віднятим, противники козацького народу вважають за козацькі „привілеї”, „царські дари”, „монаршою милістю”. Видимо, „монарша милість” полягала в тому, що козацька історична власність і право не були ще „милостиво” знищені.

І тепер козацький народ бореться не за „привілеї” чи „монарші милості”, а за своє відвічне право на своє самостійне життя в своїй державі Козаччині!

С. Довбуш

ГРИЗНЯ ЗА КИТАЙСЬКИЙ ТУРКЕСТАН

Майже ціле останнє століття триває важкий культурно-національний, а за ним і політично-економічний змаг „слов'янського” й „жовтого” азійських кольосів — за велику й стратегічно-експанзивно важливу східно-азійську територію Сінкіянг (Китайського Туркестану). Ключева позиція і престижеве значення тієї азійської „кладки” в обидві сторони Азії, Сінкіянгу, зокрема за останнє десятиліття „дружнього співіснування” двох червоних імперіалістів, стають щораз гострішим „каменем преткновення” поміж цими двома недовірливиами до себе, партнерами.

Нещодавно перепачковані до Гонг Конгу журнали й періодики, видавані комуністами у цій перехресяній гостро контроверзійній провінції Сінкіянг, розкривають нам ще одну, дуже пильно заховувану перед вільним світом гризню поміж Москвою і червоним Китаєм, саме за цю невральгічну територію.

Річ у тому, що поміж СССР та Пекінгом від довшого часу йдуть затяжні закулісові „братьні спори” щодо меншинної політики цих двох червоних пантер-імперій. СССР з дозою найвищого „самоволення” хвалиться перед Китаєм, що імперія „найкраще” розв’язала у себе національне, а також меншинне питання, давши кожній національній одиниці а то й племені-групі як не повну „державну самостійність”, то хоч певні задовільні форми напів-державного статусу, у формі автономних чи яких там, одиниць. Не так виглядає справа, докоряють китайським комунарам у Москві їхні ідеологічні „друзі”. Там тридцять мільйонова не-китайська меншина нозависана будь-якої окремішнією, не то „державної”, автономної і т. д. познаки, але й національне окремішне обличчя тієї кольosal’ної меншини у царстві червоного дракона — якщо не ігнороване, то в найкращім випадку — недостатньо поставлене, під аспектом комуністичного тал-муду.

Ця „братьня” критика зокрема набирає гострих, драматичних форм на терені пограничного Китайського Туркестану. Дбайливо аналізовані західним світом недавно роздобуті друковані матеріали про цю гризню-двойбій червоній Євро-Азії та жовтої Азії на цьому ключевому терені досить цікаві. Культурна „чотиролітка” китайського центрального уряду у Сінкіянг-у передбачас повну лінгвістично-культурну абсорбцію (денаціоналізацію) чотирьох мільйонів туркестанського населення тієї окраїнної китайської провінції. А це всупереч китайській конституції з 1954 р., яка гарантує різним своїм національним меншинам льокальну автономію, в практиці обмежену лише до „права” вживати свою матірну (окремішню) мову. Китайські властителі „вправляються” перед своїми далекими „побратимами-критиками” з Москви, що ця їхня „найбільш у світі поступова” конституція є стисло й повністю зберігана скрізь у їхньому велетенському царстві.

Свіжо опубліковані доказові матеріали з першого джерела показують західньому світові дійсний стан на національний гніт у теперішньому Китаю. Це безспірно відноситься до найбільш національно перемішаної провінції Сінкіянг. Тамошні Уйгури та Казахи, визнавці ісламу, виховані на арабській здебільша культурі, уживаючи свого предвічного арабського письма — від добрих десяти років ставлять запеклий спротив китайському мовному й культурному згляхуванню. Щоб зламати їх спротив, китайський режим шле туди роками маси китайських кольонізаторів, щоб таким чином, якщо не зломати хребет цьому мовно-культурному (а за ним і національному!) сепаратизмові старих автохтонів не-китайської раси, то бодай збалансувати небезпечний для Пекіну спротив. Згадані китайські „культуртрагери” частенько насильствами й побоями, терором і погрозами про різні політичні „ухили” тієї меншини — розправлялися з ними. Шукаючи виходу з такої грізної ситуації, ці здавлені меншини виглядали свого „спасіння”, а в крайньому разі — морального союзника — з сусіднього СССР. Для Москви така ситуація була і є дуже на руку, ці зрозpacчені люди, своєрідні „партизані” анти-китайського реzистансу, були і досі є для вражливого на цьому міжімперіялістичному комуністичному двобою — просто на вагу золота.

Симпатії Китайських Туркестанців у сторону „слав'янського” кольоса сягають старих царських часів. Особливо гарячими були ці симпатії у тридцятих роках, коли ця провінція була під повною контролю одного незалежницького китайського „отамана” глибоко про-советської орієнтації. В тому часі ця провінція була у майже васальному відношенні до СССР. Цей червоний генерал найбільше спирається у своїх промосковських симпатіях, саме на цих знедолених, принижених меншинах тієї провінції. Але під час другої світової війни чогось раптом пірвались дружні відносини цього далекосхіднього „Махна”. Стан такого державного „незалежництва” цього військового авантюриста й політичного анальфабета проіснував аж до того часу, як побідна комуна осіла твердо на цілому китайському материкові. Тоді червоні китайські тріумфатори дібралися і до Китайського Туркестану, скрутили голову її ребеліяントові й взялись до своєї політичної окітайщення сінкіянської провінції.

На домугання Москви, мовляв, для економічного піднесення тієї відсталої провінції „убогої сусідки” СССР — китайські комуністи погодилися на поважну фінансову допомогу для неї, у формі не лише готівки, готового матеріалу й інших „добросусідських” дарів, але й теж (про що Москві найбільше йшло!) — технічної допомоги руками советських фахівців та іншого советського допоміжного персоналу. Як довго на московському червоному престолі сидів кривавий самодержець Сталін, китайські комуністи тримали мовчки „руки по швам”, пильно виконуючи умову щодо

господарської підтримки у цій провінції. Справи пішли погано для Кремлю після смерті Сталіна. В перших роках Хрущовської „ліберальної” ери дійшло до того, що ці граничні, глибоко обдумані Москвою „контакти” з Сінкіянгом майже повністю припинилися, на категоричне домагання Пекіну.

Програвши в добу відсталінізації затяжний бій за цю провінцію, Кремль у 1956 р. розпочав нову фазу офензиви на ці райони свого, обдуманого на довшу мету, „лебенс-раму” — на око дуже аполітичною акцією: культурної (тим разом!) „допомоги” відсталим країнам китайського пограниччя. Як виходить, недовірливі китайці якось дали зловитись на цю нову приману, з якою пішла посилена освітньо-культурна програма запроваджування кирилиці поміж совєтськими й китайськими Казахами, Монголами й Уйгурями. В такий спосіб Москва завела і для підкитайських меншин на цьому пограничному терені — вже давніш, і з не аби яким „успіхом” кирилицю — для неслав'янських мас центральної Азії. Як сказано, пляновий і обдуманий Пекінгом „протиудар” і на цьому новому „наступі” Кремля на цю провінцію — розпочався під формою масової колонізації китайського населення в ці мовно й культурно окремішні (як теж лінгвістично-ортографічно советизовані) терени Сінкіянгу... Таким чином, „тихесенько, без гомону” дісталася в лоб і ця остання „невинна” агресія східної, також гостро імперіалістичної Москви. Цей мовний сепаратизм, як вище сказано, ставав також небезпечним для Китаю, бо за мовними „вольностями” ці старі автохтони стали плекати думку — про інші, дальші, суто національні, а то й незалежницькі уступки-дезидерати.

Як свідчать роздобуті недавно матеріали з терену тієї „поконаної, але не покореної” провінції, щойно з кінцем 1958 р. удалось повністю (якщо можна вірити забріханим комуно-китайським свідченням) „осягнути” децидуочуу перемогу над льоальним націоналізмом” у провінції Сінкіянг. Також осуджено недавні намагання тамошніх не-китайських „правовірних комуністів” (а може й замаскованих патріотів свого краю!) створити на цьому терені „Уйгурську Автономну Провінцію”, на советсько-московський зразок. Пекінг клеймує тих очайдущих сінкіянгських товаришів, мовляв, їм „недостас історичного зрозуміння сучасного китайського комунізму”. Також тихо й без гостріших засобів-едиктів повністю скасовано кириличну азбуку, дозволивши „великодушно” старинним Казахам і іншим своїм рабам — користуватись свою старою абеткою. якщо китайська для них така трудна. Щоб позбутися небезпечної кирилиці! Але й додано, що поволі треба впроваджувати в різні діялективи мови цього обширу — легше зрозумілі китайські слова й фрази. Яке іхало, таке здібало, ми скажемо за нашими мудрими батьками — й тут.

**ЧИТАЙТЕ, ПОШИРЮЙТЕ ТА ПРИЄДНУЙТЕ
НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ „ВІСНИКА”**

I. Федорович

ЩО НАМ ИСТОРІЯ!..

В українському православному двотижневику „Вістник” за 1 лютого ц. р. читаемо...

„Тепер час до часу українські науковці й публіцисти залюбки цікавляться справою претенсій Москви на „Третій Рим”. Ale загалом досить мало згадується про це, яким чином зродилася теорія про Москву як „Третій Рим”. Звичайно, вважаючи себе „Третім Римом”, Москва розуміє під цим Православний Третій Рим. Для тих хто непознайомлений з цією справою, де може бути несподіванка, що теорія Москви як „Третього Риму” постала не в Москві, а в Римі.

Коли турки напали на Візантію, то по її упадку Візантійський наслідник імператорського престолу Фома Палеолог з дочкою Софією опинилися на еміграції в Римі. Папою тоді був Павло II, і він вирішив за допомогою Софії Палеолог навернути Москву на католицтво, а з нею і ввесь слов'янський Схід піддати Римові. Софію старалися в Римі виховувати в католицькому дусі, і вияснювали їй, що коли б вона вийшла замуж за володаря Московщини і з православія перевела його в католицтво, а з ним і всю Московщину та слов'янський Схід, то вона (Софія) таким чином виконала б велику світову місію, — місію Католицької Церкви; бо ж, мовляв, Московщина — молода держава, вона швидко зростає в силу, і колись стане великою світовою потугою на величезних просторах, отже цю силу конечно треба мати по стороні Риму.

Так молоду Софію в Римі переконали, яка велика політична майбутність чекає Москву на світовій арені. Софія була заохочена й собі причинитися до розросту тієї нової політичної християнської сили, якою має бути Москва, а тоді ця сила зможе побороти турецькі сили невірних (магометан), які зруйнували її батьківщину — пишну Візантію — цвітучий сад культури. Софія погодилася вийти заміж за великого князя Московського Івана III, а це святання вміло провадив зручний дипломат кардинал Біссаріон.

У червні 1472 року племінницю Візантійського імператора Софію з Риму повезли в Москву, а її супроводив великий і близький католицький почет під проводом кардинала Антонія. Радів папа Павло II, що ось так несподівано і скоро вдається Римові його споконвічна мрія — опанувати слов'янський Схід, почавши з Москви. Урочисто в'їхала Софія Палеолог у Москву 12-го листопада 1472 року і того ж дня повінчалася з великим князем Іваном III. Ale замість навертати свого мужа на католицтво, вона вчинила Римові світової, епохальної міри несподіванку, коли незабаром сама публічно заявила, що вона не католичка, а як завжди була, так і залишилася православною.”

Навели цей довгий уривок з предової статті, щоб повністю віддати думки автора і редакції. Досі ми і чесні росіяни вважали, що теорія „Москва — Третій Рим” стала офіційною ідеологією московської держави, а висунув її псковський чернець Філотей, а тут ре-

дакція „Вістника” твердить, що то Рим її придумав і накинув Москві. І все, у „Вістнику”, відбулося дуже просто: одружили Софію з царем і з’явилася ідеологія, спираючись на яку Москва колотить світом: завойовує, визволяє і „опікується”.

Щоб не дискутувати з редакцією на цю тему, наводимо кілька думок з наукової праці О. Оглоблина „Московська теорія III-го Риму в XVI—XVII столітті”. Мюнхен, 1951 рік.

Ідея III Риму, висловлена ченцем Філотеєм в його „посланнях”, була в загальних рисах зформульована ще в першій третині XVI століття. Але, не зважаючи на те, що ця формула зроблена досконало й досить атракційно, не зважаючи на те, що концепція III Риму мала міцний політичний ґрунт і спиралася на давню, хоч своєрідно інтерпретовану церковно літературну традицію, нарешті, не зважаючи навіть на широку популярність Філотеєвої тези в провідник колах тогочасної московської інтелігенції — і церковні і світські — ідея III Риму залишалася ще вільною думкою книжника, не освяченою авторитетом московської держави. Вона ще не стала ні державною, ні церковною, ні загально-громадською ідеологією. Потрібний був певний час, відповідні політичні — зовнішні та внутрішні — умовини, нарешті, звичайно, поважна літературна праця теоретичного, а передусім історичного характеру, щоб ідея псковського ченця могла перетворитися на офіційну московську доктрину.

Цей час виявився досить коротким, бо незабаром виникли такі обставини, які висунули концепцію III Риму на чоло московського державного й церковного життя. Сталося це того ж XVI століття, в часи царювання Івана Грозного (1533—1584). Московська держава, спираючись на свою перевагу над Литвою, що осягнута була ще в часи Івана III (1462—1505) й Василія III (1505—1533), виходить далеко за межі російської („великоруської”) етнічної території. Інкорпоруючи на сході й південному сході величезні земельні простори, що належали колись до складу Золотої Ори, зокрема царства Казанське, Астраханське й Сибірське, сягаючи на півдні по Крим і Кавказ (північний Кавказ, Грузія), Москва водночас переходить до наступу на заході й особливо північному заході. Це була широка, експансіоністська й агресивна зовнішня політика, що мала міцний вплив на внутрішню політику молодого царства й яскраво відбилася на його церковному житті, праві, культурі й передусім державно-політичній ідеології. На сході Європи народилася нова — Московська імперія. Ідея III Риму повинна була знайти тут собі якнайкращий ґрунт. Більш того. Тільки в ідейній сфері III Риму ця держава могла існувати й розвиватися.

Поза всяким сумнівом, головна роль в процесі перетворення ідеї III Риму на державну теорію Московського царства належала московській Церкві часів Івана Грозного, й насамперед її найвидатнішому представникові — митрополиту Макарію (1542—1563). Вся його церковна й державно-політична діяльність і літературна творчість промовляє за те, що цей учень Йо-

сифа Волоцького, колишній Новгородський архієпископ (1526—1542) на московському митрополичому престолі, був захоплений ідеєю московського Риму.

Вперше — й найяскравіше — доктрина III Риму як офіційна ідеологія Московської держави й Церкви, висловлена була наприкінці XVI століття, в акті утворення Московського патріярхату. Це, справді, був великої політичної важості момент в історії московської Церкви й держави. Отож, „Уложенная грамота” р. 1589, яка ствердила цей акт (її скріплено було царською печаттю), не могла обминути питання про ідейні підвалини його. Не дивно, що концепція III Риму — і що найцікавіше, майже дослівно у Філотеєвій формулі — внесена була до „Уложеній грамоти” „Понеже убо Ветхій Римъ падеся Аполинаревою ересью, вторый же Римъ, иже есть Константинополь, агарянскими внуци от безбожныхъ турокъ обладаемъ; твое же, о благочестивый царю, великое Россійское царствіе, Третій Римъ, благочестіемъ всѣхъ превзыде, і вся благочестивая царствіе в твое въ едино собрася, і ты единъ подъ небесенъ християнскій царь именуещися въ всеи вселенней, во всѣхъ христіанехъ”. „Уложенная грамота” була підписана також константинопольським патріярхом Ієремією, що відіграв важливу роль в справі встановлення московського патріярхату й поставив митрополита Іова на патріярший престол. Більш того. Подана вище формула, яка повторює Філотеєві „послання” до Івана III і Василія III, вкладена тут в уста самого патріярха Ієремії, що нібито сказав ці слова цареві Федору Івановичу (1584—1598). Тим самим в очах сучасників думка псковського ченця освячувалася авторитетом вселенського патріярха, немов би другий Рим відступав свої права світового християнського центру — Римові Третьому, Москві. Не дарма, за московськими джерелами, під час обіду, даного на його честь новим московським патріярхом, Ієремія нібито сказав, що „здѣсь (в Москві) подобається бути вселенському патріарху”. Задля того можна було поступитися твердженням Філотея про те, що „съединенія их (греків) ради с латынею на осмомъ съборѣ и оттолѣ Константинопольска церкви раздрушися и положися в попраніе, яко овощное хранилище”.

Немає сумніву, що визначну ролю в справі перетворення Філотеєвої концепції на офіційну московську державну й церковну доктрину відіграв майбутній цар Борис Годунов (1598—1605), цей учень царя Івана Грозного й ідейний нащадок митрополита Макарія. Його роля в утворенні московського патріярхату добре відома, так само, як і його великий вплив, через віданого йому патріярха Іова, на московську церковну політику. Про те, що саме в колах, близьких до Годунова, ідея III Риму знайшла собі ревних прихильників, свідчить такий факт. Р. 1594 двогорідний брат Бориса Годунова боярин Дмитрій Іванович Годунов, надаючи Кирило-Білозерському монастирю рукопись „Ліцензію Псалтырь”, зробив напис, що це діялось „в лѣто 7102 (1594) в богохранимомъ и в преимениномъ и царствоуочем граде Москвѣ, в третіемъ Римѣ”. Ідея III Риму, що зформульована була в першій

чверті XVI століття Філотеєм і р. 1589 була офіційно визнана, як московська церковна й державна доктрина, переходить, як така, наприкінці століття до по-бутового вжитку. Коло було завершено.

І тут сталася катастрофа. Вона була тим страшніша для московської ідеології, що прийшла вона з Західу й пов'язана була з тим справжнім Римом, що його боялися, ненавиділи, але, будь-що-будь, не могли не поважати московські книжники й політики. А найстрашніше було те, що вона знайшла собі добрий ґрунт у внутрішніх обставинах Московської держави. Це була т. зв. „Смута”. „Третій Рим” не встояв у буряках внутрішньої й зовнішньої війни. Здавалося, настали останні часи світу. Відгуки цієї катастрофи яскраво відбилися в тогочасній московській літературі й публіцистиці. Але, на жаль, вона під цим кутом зору ще не досліджена. В кожнім разі, „Смута” початку XVII ст. завдала великого удару теорії III Риму. Від цього удару III Рим міг цілком очутнятися лише в середині XVII століття. Але ідея III Риму не вмерла й її вплив на московську політику за перших Романових, особливо за царя Олексія Михайловича — безсумнівний.

Теорія III Риму відроджується в половині XVII століття, коли визволення України з-під польської влади й звернення обох противників — України й Польщі до Москви по допомозу відкрили нові й далекосіжні перспективи для московської політики. Разом з тим активізується московська політика на півдні, скерована проти нехристиянського „спадкосміця” II Риму — Оттоманської імперії та її васала — Кримського ханства. Здавалося, що III Рим — Москва знову потужно стає над обома своїми попередниками. Московська Церква, в особі „великого государя” патріярха Нікона, переживає добу свого найбільшого розцвіту і впливу як на внутрішню, так і на зовнішню політику Московської держави. В цих умовах не тільки відроджується державна й церковна теорія III Риму: ця ідея захоплює якнайширші кола московського суспільства, набирає тотального значення, стає ідесю національною”.

Подавши докладну аналізу теорії III-го Риму і боротьбу московської Церкви проти української Православної Церкви за держави Хмельницького, автор слушно і удокументовано твердить, що „ця ідея в тій чи іншій формі властива була широким верствам московської людності, незалежно від соціальних, політичних, церковних і культурних відмін та розбіжностей. Можна сказати, що це була глибока містична віра цілого московського народу, навіть тих елементів його, що були в гострій опозиції до офіційної московської Церкви й — тим самим московського уряду”.

Отже, думки скромного псковського ченця Філотея, що найшли пригожий ґрунт в суспільстві, московська Церква оформила в державну доктрину. Цей витвір московського православія XVII століття став ідейною зброєю імперіялізму царського і большевицького в їхній політиці. А політика та живилась месіянізмом мос-

I. Вовчук

ЗАВВАГИ НА „РІЗНІ ТАКІ МІРКУВАННЯ”

Критики, як творчого думання, що формує культурне життя спільноти, у нас обмаль. Брак її відчувається у всьому, а найбільше в літературі, тому твори письменників і мистців зависають у порожнечі, через відсутність творчого клімату. Зате не бракує у нас „шашельної” критики, яка все намагається заперечити, знівелювати до якогось стандарту. Коли з білого хоче робити чорне, то завжди стоє критику на вухо. Є люди, для яких шукання плям, гріхів і ухиляв у письменника чи мистця стало змістом іхнього патріотичного життя. Цю свою суспільну функцію вони обов’язково прикривають обороною світогляду або чистоти позиції. Для них все в творчості зрозуміле давно з погляду засвоєних штампів, в усьому вони непомильні і безгрешні.

Тиха критика на роман Уласа Самчука „Чого не гойть огонь” почалася ще тоді, як видавництво лише задумало видати цей роман, а завершилася вона „різними такими міркуваннями” О. Моха в журналі „Світло” за лютий місяць ц. р. Значну частину тих міркувань автор видрукував в 3-х числах „Шляху” минулого року, а потім чомусь припинив і аж місяців через три переніс написане на сторінки „Світла” і свої „міркування” синтезував так:

„Плюгавий схід, що затирає всякий гострий контур думки, в якусь сексуальну плязму. Плязму біологічного матеріалізму, який тепер, як бачимо, на прикладі „Вісника”, знову перекочовує зі своїм розкладом між націоналістів, як це вже раз мали нагоду бачити на прикладі „Арки” в Німеччині”.

калів, з якого випливала віра в особливе покликання Москви.

Не хочеться вірити, щоб редакція „Вісника” не знала історії московської Православної Церкви і її ролі в імперській експансії, а зокрема в боротьбі проти української державності. А коли знають, то нащо таке пишуть, вказуючи на ворога там, де його Україна не мала і не має. Адже, „не католицька влада, що переслідує кожну некатолицьку релігію”, як написано в 4 числі „Вісника”, поневолює Україну, зруйнувавши її Церкву, а таки московську.

Синтеза, як бачимо „ваговита” і зроблено її по меридіану, вона, мабуть, на думку синтетика найповніше відбиває його християнський світогляд. А його, бачите, бракує авторові роману „талант без християнського світогляду” і видавництву. В своїх міркуваннях автор любить часто вживати слово світогляд, підкреслюючи свій християнський світогляд. Озброєний ним, О. Мох, як бачимо з цитати, ділить українських людей по меридіану: по одному боці його „плюгавий схід”, а по другому боці якісь інші, очевидно, не плюгаві. „Вісник”, як і колишній журнал „Арка”, в якому співправували дуже поважні інтелектуальні культурні сили української еміграції, автор „міркувань” зачисляє до „плюгавого сходу”, який „затирає, за переконаннями автора, гострий контур думки в якусь сексуальну плязму”. Уласа Самчука, що за міркуванням О. Моха, є одним з „найкращих наших романістів”, теж зачислено до прокаженого сходу, мабуть за те, що він „за Гітлера (нащось те вставлено. Ред.), видвигнув слушний кліч: творити велику літературу”.

Доконавши такого поважного діла, як поділ України на два окремі світи, О. Мох, озбрюється „гострим скальпелем думки (очевидно, своєї І. В.), щоб проколоти пухир „великої літератури”, яку він (схід — ред.) творить” і каже: дивіться люди в отому пухирі, крім „пустослів’я, пахнучого цибулею, московських щі і гемінгвеївского Кащенка”, нічого немає. А націоналістам, до яких, либо ж „перекочовує сексуальна плязма біологічного матеріалізму”, каже: стережіться прокажених, бо вони проповідують, що світогляду письменникові не потрібно. Для посилення страху серед тих, на кого розраховані міркування, О. Мох додає: „У видавництва націоналістів протікають соси доктора Михайла Рудницького, (тепер у комітеті возвращення на Родину)”, а в сосах тих пливе і світогляд „вітаїзму”, і „біологічного матеріалізму”, і „гітлерізму”, і всякі інші, а для більшої переконливості те все міркувач прикрив славною пам’яттю Степана Бандери.

Щедро наклеїв критик отих ворожих світоглядів, що не рядок, то й ціцерон, та не простий, а обов’язково світоглядовий. Залишилося тільки вчинити розправу з прокаженим сходом, та тут, як кажуть, міркувач „передав

куті меду”. О. Мох напевно знає, що Гітлер не створив якоїсь системи сприймання чи розуміння світу: природи і суспільства, проте, в своїй вузькій залості, що властива людям „з меридіальним світоглядом”, прилатає і гітлерівський світогляд людям сходу. Повинен би знати критик, що немає і світогляду „вітаїзму”. Коли це слово вживав Хвильовий у дискусії з „енками”, що доносили на нього московським цензорам в пресі за націоналізм, то лише для того, щоб ним окреслити активізм творчих сил нації, що, відродившись у національній революції, творили свій національний стиль в противагу шаблонам російського імперіалістичного месіянізму. Нині той національно творчий активізм пробує заперечувати з окупованого Києва Л. Новиченко, воюючи з націоналізмом, не визнають його і поодинокі люди тут, бо нація, мовляв, не відроджувалась. А воно таки було і лишило великі національні вартості в культурі, мистецтві — в усіх виявах духового життя нації. Це бачать „опікуни” нині тому ї поборюють його наслідки.

Немає і світогляду біологічного матеріалізму, бо під світоглядом звички розуміти систему, за якою сприймаємо чи пізнаємо світ як цілість: природу і суспільство. Добре, що літературний критик так ввойовничо настроєний проти матеріалізму, але не гаразд, що, воюючи з „пахучою цибулею і московськими щами”, він плутає поняття про світогляд, видумуючи свої світогляди. Цим заслоняє перед читачами існість матеріалізму, утотожнюючи його з методою, якою користується кожна наука. Бо коли призвати існування світогляду біологічного матеріалізму, як то пише Мох, то треба вводити стільки світоглядів, скільки існує наук, і говорити про: світогляд літературного матеріалізму, математичного, ентомологічного, гістологічного і гінекологічного матеріалізму і т. д. і т. д. Один з персонажів Гоголя сказав: „Александр Македонський був великий чоловік, але нащо ж стільци ламати?”. З матеріалізмом, очевидно, треба боротись, але не так, як то робить шановний критик, бо так будуть самі тріски, а матеріалізмові тим нічого не дошкулиш.

Ці довгі зауваги навів я на те, щоб сказати авторові розважань: не добре, не по-християнському він робить, коли запилюжує читачам

очі світоглядовою пилую, щоб прилатати людям „сходу”, а також видавництву „Вісник”, латку, мовляв, „світогляд письменників не потрібний”. Мало почитально виглядає людина, що говорить про християнський світогляд, а не бачить українського світу по другому боці свого меридіану. Других повчас істинам християнського світогляду, а цілій схід, звідкіля прийшов Христос, називає „плюгавим”. Таким протиставленням українців сходу шановний критик нічим не відрізняється від тих, що в своїй боротьбі проти нашої державної волі намагаються поділити нас теж по меридіанові.

Дозволю собі поставити авторові, що так страхає читачів „Світла” „цибулею”, „щами” і сосами, в яких плаває світоглядова нечистиль, кілька запитів: 1. Чи не здається, Вам, що своїм окресленням „плюгавий схід”, до якого додано стільки світоглядової пилюги, Ви підспівуете тим, що ділять нас на два народи, улегнувчи їм боротьбу проти української волі. 2. Чи не час би вже визбутися прищепленої і пріщеплюваної нашими недругами звички ділити українських людей за географічною канавою, що її викопали вороги української держави? 3. Чи уявляєте собі, як би поставились до Вашого окреслення українці зі Львова чи з Києва, з яких там „топлять лій”, як говорив Шевченко, яких судять за націоналізм на кару смерті? Я думаю, що вони не повірили б, що тут на еміграції збереглися такі дивні погляди, а тим більше у критиків. Відносно Михайлівського комітету, якого не зроста вплетено в розважання, то доводиться сказати, що автор не помітив, як большевики змінили тактику. Вишневський, який прийшов на місце Михайлова, майже не кличе вже на батьківщину, бо ніхто не іде. Замість тактики „повернення” стосується тепер тактику розкладу еміграції з середини, через різних людей підкладається нам розкладові міни, щоб сварити нас між собою, силити ненависть одних до других. Вже є й літературні органи за синім океаном, що ставлять своїм завданням через негацію всього, що робиться на еміграції, знесилювати її, витворювати нестерпні умовини праці для людей, які щось роблять, — словом цікувати одного на другого.

**

Роля критики, з моого погляду, така ж відповідальна і преважна в житті спільноти, як і літератури. Не гаразд робить критик, коли шукає в творі чи у видавництві того, чого там немає, або підшиває видуманий ним світогляд авторові, а тим більше ділить спільноту по канові, яку життя загорнуло. О. Мох в своїх розважаннях наклеїв латок одним українцям, а другі почнуть клейти другим, так може бути до непримітності, а ворогам нашим саме йде про те, щоб створити непримітний стан, розгородити нас географічно, культурно і ще якось, щоб легше було зупинити похід українського націоналізму до звершення нації в її державному храмі. Націоналізм бо, в політичному розумінні, то — всеукраїнськість і тільки на цих позиціях ми можемо утриматись в нашій боротьбі. Всяке звуження їх, байдуже чи його роблять вороги, чи не в міру усердні приятелі, для яких „схід плюгавий”, нічого спільногого з нашим походом за державність не мають. І прикро чути голоси застарілої „малоросійщини” і провінційності, які „говоряха”: замкнім віконниці, щоб бува „цибуля” сходу не псувала повітря в хатині.

Зачисливши автора роману У. Самчука до „потойбічного світу”, О. Мох шукає в його творі гріхів, щоб обґрунтувати свою синтезу. А про твір пише: „Чого не гоїть огонь” чи не найсильніший твір нашої белетристики останньої доби”. В іншому місці своїх міркувань продовжує: „Беручи до уваги додатні і від’ємні сторінки роману, як твору мистецтва, мусимо признати, що це один із кращих у нашому еміграційному середовищі, бо мистецькі досить рівній і історично — доба і психологія її носіїв — досить вірно представлени”. (Підкresлення ред.).

Оцінка висока. Написавши її, критик починає міркувати про світоглядові, етичні і інші сторони твору, хоч здавалось би, що найсильніший „патріотизм” твору, який „відповідає в загальному історичній правді і є одним з найкращих творів мистецтва” всі оті сторони вміщає, бо ж і націоналізм то історична правда.

Щоб заперечити правду художнього твору, автор міркувань починає по-своєму розправдувати таким чином: „вождь УПА представлений у романі так, що все його геройство, ба наївність розвиток до націоналізму не як дія, веде-

ної розумом волі людини, а просто як гра підсвідомого з почуванням". А для більшої переконливості відсилає читачів до статті Б. Романенчука у „Києві". Розкриваємо „Київ" число 6, за 1959 рік і читаємо: „Самчук створив нам образ повстанського отамана, який понад усе ставить своє „людське" життя і чомусь автор називає його людиною чести — якої?" А далі робиться висновок, що „провідну ідею повісті можна сконкретизувати менш більш так: не треба ніякого націоналізму, ніякої ідеології, ніякої УПА, ніякого проводу, нарід визволиться і без того своєю стихійною силою, як Балаба Троян, бувші комсомольці та інші того рода стихійні українці".

Так говорять критики. Щоб не полемізувати, найпростіше буде звірити те з текстом роману. Сформувавши повстанський загін, який влився в УПА, не формально, як думає Б. Романенчук, а став її складовою частиною, Троян зібрав своїх вояків і виклав їм завдання. У автора роману вони подані досить окреслено. Наводимо уривок:

„Мені хочеться, щоб ми тут діяли не лише, як непоправні мрійники і не лише, як запеклі фанатики, але як свідомі, розумні, холодно-розважні реалісти. Воля людини лише тоді невгинна і зализна, коли вона свідома. Не відрух, не акт ображеного почуття меншевартости. І взагалі боєць, не той боєць, що мститься, а той, що боронить правду і закон. І коли він робить це знов таки свідомо.

Дві розроблені і недокінчені справи залишили нам у спадщину наша історія: наші стосунки з сусідами, передусім з москалями, і нашу внутрішню незформованість, передусім, на ґрунті нашої психології, сотні років перманентної війни, фактично в порожнечу, і мільйони розірваних, мов старі лахи, душ, що за дрібничками не бачать сонця.

Так, друзі! Москва і ми. Легко, навіть дуже легко сказати ці пару слів, але за ними, друзі, незлічені моря, виціджені крові наших близких і нема кінця. Ось вони йдуть, сунуті валом, маси озброєних людей. Люті, як дияволи. Пройдуть нашими дорогами до границі, до останньої межі... Витовчуть поля, зломлять наш опір і проголосять: ми вже нарешті рішили і пам'ятник у Києві з каменю поставити генералові Батутіну. Ми вже, скажуть, рішили. Ми! Вони!..

Але нас, друзі, роздирає не так хтось, як щось. Це вже різними словами сказано, тільки не знайдено ліку на рану. Во рана наша не на тілі, а в... дусі. І не можна її назвати, бо ми її настільки соромимось, що боїмось навіть про це чути... У цьому наша слабість. Я пробував, друзі, свідомо, навмисно й цілеспрямовано зложити цю нашу бригаду — бригаду огню, як таку, що не знала б границь і поділів на „ми" і „ви". І от

тепер надходить час! Наш час! Нам треба буде скласти іспит... Перед нами сьогодні гола істина! Завтра підуть на нас московські танки, а ми підемо проти них з голими руками й зубами, але будемо гризти їх сталь, але коли вони пройдуть по наших кістках — наша залузька глина втягне нас у своє нутро, щоб одного разу вернути. На суд. Останній і страшний! Розуміється, „північний брат" стягне довкола нас свій перстень. Ще б пак. Але вже запізно! Так, друзі, вже запізно! Ми, друзі, підемо і переможемо!"

Чи можна говорити про вітаєтичну, поганську підсвідомість дій головного героя і його побратимів, чи про терор, як „єдину санкцію", як то пише Мох, на підставі тексту? Ніяк. А подібних місць у романі більше. Отаман, кажете! Так, Яків, звичайна собі людина, після довгих роздумувань над подіями і життям, часто насамоті, збагнув національну правду і став отаманом загону повстанців, який вливається в систему УПА, боронить її, навіть голими руками і зубами. Він знає, що сили нерівні, але він вірить у те, що з глини встануть на суд. І з отієї віри (не з почувань) у вічність правди національної родиться його прекрасне: „Ми, друзі, підемо й переможемо!"

Критики не добачили однієї преважної деталі: перевтілення чи переродження людини і людей. Балаба, доки не став отаманом в найкращому розумінні того слова, був іншим. І не стихійно, як пише Б. Романенчук, він переродився, а через усвідомлення свого національного я. Дуже майстерно і глибоко це розкрив Тарас Шевченко в „Гайдамаках", як з наймита Яреми став отаман Галайда. Балаба у Самчука так само стає Трояном і те ж саме відбувається з його трьома побратимами. Можна говорити про те, в якій мірі вдалося авторові роману розкрити мистецькими засобами перевтілення людей, роздумувати чи вдалося йому повністю розкрити глибину його. То річ нормальна і зрозуміла, але не можна підходити до людей-індівідуумів з міркою штампа. Чи можна твердити, що Самчук думає, що „всі атрибути зовсім не потрібні для творення руху спротиву і будови державності" за текстом роману?

Ось що він пише:

„Всі троє походили десь знад Дніпра, всі були комсомольцями часів Скрипника, боролись за краще майбутнє „трудящих всього світу", і всі побували на Сибірі, в тaborах, країнах вічної мерзлоти... Це було товариство дуже відмінне від інших партизанських ватаг, ніхто з них не нюхав ніяких націоналізмів, ні-

хто не носив шапки мазепинки і кожний з них ледве був ознайомлений з синьо-жовтою барвою, що мала бути їх бойовою і політичною відзнакою".

Це місце дас підставу Б. Романенчуку твердити, що вояки ватаги не визнавали ніяких атрибутів державності. Автор роману не говорить про організацію спротиву, систему керівництва ним, а про людину в тій добі про її переродження, що так важливо у спротивові.

Українська людина, що під комсомольською турицею зберігає національну душу, у відповідний час скидає з себе чужий намул і стає тим, чим стали троє з роману: Іван — Царенком, Максим — Залізняком і інші. Воїна-ми, що знають, „чого хочуть”, знають „скільки нас і хто ми! Бо ми прийшли, говорить один з них, ... як його сказати... ми прийшли, щоб по-людськи як не жити, то бодай умерти”... „По-людськи” в романі визначає з правдою свою. Люди, забагнувши її, не бояться дивитись смерті у вічі, бо знають, що та правда сильніша від смерті.

Цю „теорію” автора роману критик Б. Романенчук вважає „дерев’яною”, бо вивіски заслоняють йому людей. Професор Романенчук пише, що:

„стихійне і підсвідоме української людини є основою, на якій спирається національна ідеологія, є тією вихідною, так сказати б силою української людини, з якої розвивається свідома воля до незалежності. Тільки вона розвивається не сама від себе, а під впливом цілево організованих чинників”.

Ролі чинників ніхто не заперечує, але не можна всю напругу українського змагу в ті часи, про які йде мова в романі, зводити до всеобіймаючої ролі чинників. Бо й чинники ж, колись ставали тим, чим стали. В романі мовиться не про стихію, а про вітальну силу нації, що в певних обставинах виявляє себе понад сподівання. Події, про які описано в романі, мали місце не тільки на Волині, а по цілій Україні, бо ж і по Дніпрових плавнях думали про збройний спротив. Люди ставали до спротиву, не виглядали, поки хтось прийде і розкаже, а формували себе, вливалися в українську армію, і під проводом її довершували подиву гідних чинів.

Чи стихія то, як називає професор Б. Романенчук за аналогією з 17-их років? Три шляхи було перед членами Троянової бригади: бути

вивезеним в німецький ясир, піти до советської армії чи партизанки її і третій: стати до боротьби самим, знаючи, що сили нерівні. Герої Самчука обрали цей третій шлях, він був найтяжчий, але свій. Прийняли його свідомо і як самозрозумілу річ, і в тому сила художньої правди твору. Національна ідея так вкорилася в українських людей, що вони стають до боротьби за неї і, як струмки в річку, вливаються під команду УПА. Через свій „меридіяльний світогляд” критики за окупантською турицею не добачили української людини. Один з персонажів Тобілевичевої п’єси „Суєта” сказав: „діло не в чині (титул чи ярлик — ред.), а в начинці”.

Критик О. Мох і сам вкінці своїх „розважань” пише про думки в романі „з Божого казу”, але він, бачите, не знає, кому завдячувати ті думки. На початку своїх міркувань він розповідає читачам, як то перероблено твір. Вказавши пальцем на літературного редактора, критик додає: „а чи не було тут ще й політичного редактора”. Він, либо нь, десь читав роман в іншому варіанті, і йому здається, що там було інакше написано. Може бути, але ніде в світі не водиться, щоб критик без дозволу автора критикував неопублікований варіант твору.

Взагалі О. Мох не стільки розважає чи аналізує твір, щоб розкрити правду його, як різними побічними міркуваннями запилює її перед читачами. Тут і „гемінгвеївські жінки” і „гуманізм обов’язково масонський” і Гетте, що писав „масонські вірші”, і сумнів, що автор не сам змінив твір, а що це йому зробило „політичне” видавництво. Зрозуміло, що все те поза нормами критики, далеке й від християнської етики. А що найголовніше, не має жадного відношення до твору. Многословіє з світоглядовими сосами потрібно було критикові на те, щоб ними заслонити перед читачем правдивий змисл і думку твору, як ціlosti, а зберегти „границі і поділ на „ми” і „ви”, проти чого якраз і виступала зелена Троянова бригада.

В кількох місцях автор міркувань говорить про розпусту і „гріхи” вояків бригади, хоч не вказує, в чому вони виявилися. Найбільше дістается Троянові. Він, бачите, „веде романси, з чотирма жінками”; і цього вистачає, щоб

ствердити, що всі герої автора це „розпусники”. І „українці розпustують аж любо”. І на додаток: „маємо ряд сексуальних описів навіть грубих”. І вони, либонь, вставлені пізніше для приєднання читача. Критик, очевидно, знає, що тих описів у книжці немає, бо ж не можна уважати за такі слова Віри Ясної на інтимній зустрічі з Трояном: „ми біля першеджерел нашого буття”, чи її репліку на другій зустрічі: „сумління можна так само згубити як і невинність”. Не можна, бо то не описи, а окремі фрази з діялогу, продовжуючи який, „розпусник” Троян каже: „і можна знову знайти... наприклад, у материнстві”. Героїня роману і знаходить їх у материнстві. А Троян, довідавшись, що прийде дитина, безмежно радіє, кажучи дружині: „Буде син!” — і щоб не розчавили оті, що надвигаються, благас і велить їй: „Їдь, втікай!” Оце такі описи наводить критик на доказ „грубих сексуальних описів”.

Можна говорити про те, в якій мірі наведені в романі епізоди з інтимного життя героїв помогають авторові у розкритті його задуму, але нащо ж клейти розпусту, коли вона не клейться. Коли ставимо вимогу, щоб у літературному творі не було й натяку на „гріх”, як називає критик інтимні відносини між чоловіком і жінкою, тоді говорім, яку літературу маємо на увазі? Бо одна річ література для ченців, друга річ література для дітей й зовсім інша для широкого читача. Прочитавши міркування О. Моха, я уважно переглянув ще раз роман і не знайшов там ні „розпусти”, ні „сексуальних описів”. І пригадалася мені народня приповідка: „голодний кумі хліб на умі”.

Мої зауваги дещо розтяглися. Не чіпав я в них Самчукового роману як мистецького твору, бо їх не чіпали з цього боку й критики, що засудили автора. За що? За те, що він у надто невідрядних умовах еміграційного буття намагається, і не без успіху, закріпити в літературній формі діла і чини української людини нашої доби. Кожний повноцінний літературний твір зроджує думки і розважання, які розвивають творчу думку автора, помогають читачеві пізнавати повніше життя в усій його багатогранності, а в спільноті витворюють культурний клімат. Такої критики пошли нам Боже!

Нігілістичним підходом до творчості пись-

Е. Бражњов

ЗЕЛЕНИЙ ШУМ

Подасмі уривок з книги москаля Бражњова про завоювання України московсько-большевицьким військом. В ньому типовий для москалів завойовницький патос в час розправи над переможеними. Спротив українського села автор показав в усій його силі і величі, хоч пише він з погляду завойовника, для якого українські селяни — то „бандити”.

Ще й досі дехто у нас ту боротьбу зве горожанською війною. Так її і займанці називають, а справді, то була війна нації проти московської навали, коли доля большевицької влади висіла на волосині. Росія кинула всі свої сили на завоювання України, бо в Ленінграді знали, що без цього большевізм не утримається. Бражњов згадує продрозверстку, а Ленін, що керував підкоренням України, писав в 1919 році московському комісарові Шліхтерові: „Пришліть 50 мільйонів пудів збіжжя до 1 травня, найдалі до 1 червня, коли не пришлете, то ми всі дамо дуба”. І, ось тоді, коли большевізм мав „дати дуба” (околіті), велика політика т. зв. заходу, відмовивши у підтримці Україні, допомогла московському колоніялізму. А нині захід віч-на-віч стоїть перед тією загрозою, що 30 років тому стала перед Україною.

Почалася гонитва з перегонами, протягом двох тижнів надзвичайні перегони, не занесені до жадних анналів, не відомі у літописах війни, проте уявляються мені в досить епічнім світлі.

Шляхом пропеченим сипким, сухоземом, збиваючи хмарі гарячого пороху, з потішним скрипом коліс, неслася лявшіна тисячоголова: люди, коні, гармати, вози. Вози, вози — безконечною гадюкою, від обрію до обрію. Червоноармійці, мов груші галузку, ряснно пообсыпали кожну підвodu. Обабіч кіннотчики маячіли рівниною з гомоном, лайками, кінським іржанням, вискотом коліс перекочувався на південь наш караван.

Зелений відходив своїм царством, і ми за ним слідом. Наша окульбачена кіннота на розбитих шкапах, кульгала за ним невідступно. За

менника йому не помагаємо і кліматові творчому не сприяємо. А так завелося в нас, що на кожний творчий вияв індивідума негатори накладають штампову мірку рутини. Чи не тому великі діла наших людей в нинішньому змагу так мало відображені в літературі? А її ж бо творить не тільки письменник, а й критик.

кіннотою слідом піші частини машерували з останніх сил, стиснувши зуби, затягнувши чесики. Полявали на здоровенних вовків, гнали бандита.

Зелений відходив, використовуючи селянський обоз. За ним була перевага: він ішов по переду нас і геть змітив усіх коней по дорозі, нам лишалися самі безногі шкапи та гарби без коліс і це не було непереборною перепоною: червоним армійцям нема стриму. Тиграми швендяли по сторонах, обмачували околиці та з-під землі викопували селянський транспорт.

Вони були з Зеленим заодно, ці шановні власники залізом кутих возів і непідкутих гладких коней. Господарі високих хат та широких ланів були вкупі з Зеленим — проти нас. Власницький селянський світ дихав одним з Зеленим духом. Обивательський первень кільчива навколо нас злобним маревом й це було невелике горе. Глиняні фортеці будувала селянська анархія, рахманний був бандитський мур, а Червона Армія била по них залізним п'ястком організації.

Проминали мовчазною країною, причасним тереном. Переяслав, Канів, Тараща. Золотоносна, фабрика бандитизму, розбирається кухня, в якій щойно замісив кріаву діжу Зелений, а тут ніхто нічого не знав. Тут усі були невинніші ніж недоношені немовлята й менше поінформовані ніж пень у лісі. Зелений? За такого зовсім не чули. Банди? Таких зроду не буває. Вони нічого не розуміли, нічого не бачили, ні про віщо не чули. Тупі пики, уникаючий погляд, лукава, бистра, наче близнаки, усмішка, ріж на шматки — нічого не викраєш.

Темний ліс, кошлаті селянські нетрі, — от аrena наших змагань на швидкість, чорнозем оточив, обліпив з усіх боків, ми вгрузали у цей ситий, селянський ґрунт.

Селянство якимось сфінксом обернулось на наших очах. Танок перевертнів танцювали села й хутори. Сумирний вишневий рай, пейзанска добродушність, тиша й сон посеред білих хаток, дівчата за тином, воли біля риплючих журавлів, — все це було маскарадом — не більше. За декораціями ховалося дещо таке, що мало скидалося на селянську ідилію. Слизьке тіло бандитизму — ось що звивалося за лаштунками малоросійської опери. Обріз та ручна граната хovalились під спідницею української красуні.

Обличчя селян були похмурі й замкнені. Щось мало приємне віщувала ця злобна запобігливість, крижана гостинність, загадкові усмішки, низькі поклони, тупа маломовність... Селянська безмовність промовляла досить проречисто... За селянською гостинністю відчувається жадоба помсти й згарище пожеж...

А поруч, наймити, безштаньки обережно підносили голови з нашим приходом. Молоді хлопці потай, мовчки підбиралися до наших підвод з війовничими обличчями й вогнем в очах. Але таких було обмаль, у советські полки, у червоні партизани, в большевики, під прapor комуни пішло незаможне селянство. Червоний фронт вислав з села сік революції. Громадянська війна спустошила бідняцькі хати, не дуже багато гарячих советських голів лишилося одиниці на селі і тим доводилося ховатися.

Наші парубки позалазили, як таргани, у щілини, насунувши шапки, прикусивши язики, навіть окріп нашої появи не вишпарив їх звідти, не розв'язав яzikів та рук.

Над бідняцькими хатинками й родинами вісіла сокира бандитського самосуду.

Хлопці служили нам, чим могли, розкривали таємниці села, викривали бандитів, допомагали очистити глухий кут від найшкідливіших. Жорстока немезіда була на сторожі, суд червоної зброї швидкий і справедливий: згідно з революційним — кожному по його заслузі. Явним бандитам нема рятунку — з корінням отруйне бадилля! з насінням прокляту породу! рубай, випікай залізом, випалюй вогнем! Бандитський череп на дрізки! Бандитське майно за вітром! Награбоване — незаможним.

Поглиблювали на швидку руку революцію й поспішали далі. Принагідно запроваджували советський правдивий лад, налету вкорінювали новий побут. Затримуватися не було часу. Зелений не чекав, намагався вийти з-під наших ударів, сполучитися з петлюрівськими силами. Посувався з неймовірною швидкістю, іноді зупиняючись, як дикий вепр, що за ним женуться хорти, люто відгризався, дер іклами червононаармійське м'ясо. При тім встигав принагідно спустошувати гуральні й цукроварні, улаштовував летючі грандіозні оргії, п'яні бешкети на цілу округу, посполиті бенкети, з участю цілого населення, старих і малих.

Не одного разу здавалося, що ми вже наздогнали банди, обійшли, оточили, розгорнутися, вдарити — й справа довершена! Але Зелений в одну мить викручувався, наче гад, висмикувався, робив скажений стрібок — знову на півсотні верст попереду. Наш терпець уривався, сили також. Безсонниця, надмірно довге неспання, справжня змора сонливості — річ, вичерпує, висушує тіло. Бійці виснажував цей божевільний марш без сна протягом довгих днів. Мчали по інерції, дрімали на ходу, не чуючи власних ніг. Пізно ввечері валились колодами на нічліг, вмить провалюючись у чорні безодні сну. А за пару годин знову хитались сновидами по темних шляхах — неначе й не було цієї маленької сонної перерви. Лягти! Склепити повіки! Заплющити очі! Завмерти у блаженні спокою! Простягти ноги й завмерти цілою істотою, що може бути привабливіше для людини. Та де там! Бандитський магнеттяг нас безупинно за собою.

Зелений простував на захід під петлюрівське крило. Одного вечора банди перескочили таки через залізничну лінію Біла Церква-Миронівка, як того й слід було чекати. Підкрайлися до колії; розвідалися, де стоять наші панцирники, вибрали затишний прохід, й готово, шукай вітра в полі. Панцирник ледви встиг помітити хвіст банди, що промайнула через колію.

Дві години потім, як Зелений привітався з панцирником, наша кіннота теж була вже на залізничній колії. Мадяри бачили на багрянім щиті заходу курячу, що її збив куркульський обоз. А на світанку розвідка донесла, що банди на віддалі цілоденного переходу — от вночі пройшли через Богуслав.

А ми послішали до Богуслава — сподівалися там випередити Зеленого, перейти йому шлях на захід, відштовхнути на Канів, припertia до Дніпра. Тут під Богуславом, знову заспівали старої пісні, якої пробували співати на дніпровській переправі: даремно збиваємо каблуки! Даремно виснажуємося! Вислизнув Зелений! Хай інші переймають з нас досить! Годі, пововтузилися досхочу! У нас вдома, на Чернігівщині, на Десні, в Ніжинських багнах вистане контр-революції, своя гідра піднесла голову! Вимагаємо вирядити нас додому, на охорону здобутків світової пролетарської революції!

Червоні козаки надіслали депутатів взяти мене в оберемок і принести до них на полкове віче. Почув себе не у своїй тарілці. Віча! Конський атавізм. Поворот вісімнадцятого року. Treba знищити в зародку.

Пізно ввечорі, у темряві на прогалині зібрається полк. Оригінальна, величезна юрба вершників стояла щільно, притиснувши стремено до стремена. Коні фуркотіли в темряві, били підковами об землю, супроводячи промовців.

Заїхав у середину юрби, сів якнайзручніше в сідлі і почав доповідь про біжучу хвилю. „Продразвверстку”, національну політику, німецьку революцію, міжнародне становище, напружив усі свої ораторські здібності, працював невтомно язиком продовж двох годин, приголомшив їх водоспадом своєї красномовності. Авдіторія понуро й мовчки слухала, козаки позіжали, коні теж. Бійці нетерпляче геались у сідлах, незадоволені таким ставленням справи. Збиралися обміркувати доцільність дальншого походу, якому кінця-краю не видно було, а тут маєте, продразвверсттв та німецька революція...

Закінчив свою промову тузином, підносячих настрій, гасел, одразу ж не перериваючи, запропонував резолюцію — дієву бойову резолюцію .

Провадили далі скажений похід через місцевість, заселену жидами.

У містечку Жидівська Гребля постановив спинитися на відпочинок. Полк втратив останню крапельку сил, коні більше не йшли; кіннота позбулася основної кавалерійської риси — рухливості, гармати не могли угнатися навіть за піхotoю. Тут до мене прийшла депутація від ніженців: вимагали відіслати їх на поповнення до Києва, ближче до центру...

Ніженцям довелося викинути з голови свої примхи, а всім нам забути за відпочинок: Зелений зупинився раптом з явним наміром дати поважну відсіч. Під містечком Ставищем на Тилому тикичі наші розстрільні зчепилися з бандитськими. За відомостями від населення, Зелений розбив Ставицьку гуральню, у Ставищах шумувало розливне море. Банди бенкетували в кампанії з усім довколишнім селянством навколо барил із горілкою на вулицях та площах містечка.

Наш загін задовго перед світанком піdnіс свій обважілий тулу. Посунув на Ставище.

Бійці йшли неначе у пів-сні, хитаючись, повзали болотом у темряві. Коні плентались, занурившись, нога за ногу. Вночі довго падав дощ, порозмивав ґрунт, колеса гармат, фурманок вгрузали по ступиці в болото.

На дев'яту годину становище на фронті було в нашу користь. Мадяри обсадили гай на південь від Ставища. Отаборилися на узлісся. Стрільці п'ятого полку відперли бандитів, вийшли на схил, що похило спускається до Ставища, перед нами по цілім фронті тяглося чудесне поле для обстрілу аж до самих містечкових садків. Ніженці просунулися до битого шляху, що вів на північ до повітового центру. Гармати вже стояли на позиціях, готові щосекунди розпочати вогонь. А о дев'ятій полевий телефон приніс вістку, що ніженський батальйон поспішно відступає до Жидівської Греблі. Так і не довелося вияснити, що спричинило цей відступ. Начальник штабу лишився біля комутатора, мене самохід народнього комісара військових справ, Подвойського, поніс по ріднім трясовинні назустріч ніженцям. Машина сміливо вирушила в цей каботажний рейд, в морі болота. Я цілковито оцінив її героїчну рішучість і кинув лише по тім, як вона остаточно й безповоротно пішла на дно в одній калабалі. Тут мене наздогнав джура з запасним конем, що вийхав услід за мною на кожний випадок. Незабаром угледів ніженців на обрії — волоклися цілком безпечно горішнім шляхом, за широкою балкою, наприкінці якої лежить Ставище. Купками, темним ключем виразно виступали на блідому небі, — посувалися на Жидівську Греблю.

Даремно було і пробувати вийти пухкими борзнами їм навпереди. Кінь приставав на кожнім кроці, через силу переставляючи ноги, посувався таким черепашнім кроком, що довелось залишити останню надію перейняти ніженців. Погнав із швидшістю, на яку лише міг спромогтися кінь, вперед, на станцію до розташовання п'ятого полку.

Рідкі удари гарматних стрілів падали посеред горбів. Гармати вв'язувались у справу. Але, коли я осягнув верховини узгір'я, за яким відбувався бій, гармати вже мовчали. Звідси, з гори, вже поле бою було видно, як на долоні. Ламана лінія наших стрільців поволі дряпалася на гори, відступали, відстрілюючись, прикри-

ваючись вогнем тяжких кулеметів, які волокли в перервах між сотнями.

Гармати прудко тікали шляхом на схід, не вважаючи на грузький ґрунт та змореність коней. Мадяри теж виявили неприродну прудкість, гальопували десь за п'ять верст на південь і не збирались зменшувати чвалу. Про це щиро сердечно розповів зв'язковий ройовий комендант, що прибув від них.

Тим і скінчився цей невдалий день. Вечір застав нас по відступі на заздалегідь заготовлену позицію, простіше кажучи — назад до Жидівської Греблі. Цілу ніч збиралі селянські підводи, а на світанку наша валка витяглася на шляху до Жашкова. Зелений був уже далеко, ввечері після бою банди почимчikuвали далі на півден.

Ще п'ять днів, задеревівши у нашім несамовитім марші, в якімсь наші в маячинні, наче автомати, йшли слідами Зеленого, не відступаючи, не наздоганяючи. Наші ряди швидко рідшли. Спершу відбився кінно-козачий полк. Потім десь на дорозі посіяли п'ятий полк.

I, нарешті, побачили залізницю! Загін шалено зрадів — відпочинок, поповнення, панцирні поїзди, зв'язок, справжній фронт за всіма правилами! В районі Христинівки перебрав я у своє керування Сквирський партизанський полк: скажена частина, небоязке військо, армія горлорізів на чолі з Масловим, командиром звірячого типу.

Зелений простував на Умань. Місто, ходили чутки, вже обсадили гайдамаки. Лють нас огорнула в цей останній момент перед здобиччю, що готова була висмикнутися назавжди. Ще зусилля, один скік і в горло звіреві! Геть усе, що повільно ружається! Гарматчиків по кватирах, ніженців на відпочинок! Порожняком, зібгавши в жмут, сквирчане — прудким кроком, кінні мадяри — риссю, от як посунулими на Умань.

Від Паташу до Уманя 20 верстов, висолопивши язики, гнала зграя Маслова навпереди Зеленому. Даремно: кажаном тихенько перелітала банда уманськими пролісками, відійшла на петлюрівський бік. На світанку сквирчане ввірвались в Умань. Гайдамаки безладно, без бою залишили місто. Наскок був несподіваний для ворога: гайдамацький шпиталь вщерть перевопнений раненими, так і не вирушив з міс-

ця. Залишилася на місці уманська буржуазія. Всіх, наче куріпок, накрив Маслов.

У півтемряві вулицями котилася голосна рушнична стрілянина: роздратовані сквирчане сальвами простищували місто здовж і впоперек. Відсталих гайдамаків вони приколювали до землі. Маслов з двома десятками своїх пластунів ускочив до шпиталю: перед їх очима у ясних шатрах на чистеньких ліжках під білими простирадлами чепурно положені біло-зелені уламки.

Пластуни Маслова, наче скажені бики, плигнули всередину шпиталю й доламали ці людські уламки. А потім роздратовані партізани обскубували аристократів, що попалися під руку. Що до стики були простацькими парубійками ці сквирчане. Дайош буржуазію! Єдваб на онучі, срібло — на остроги, кришталь — об грубку! Не жерли дві добі — жери балики, ковбаси, торти, буржуазні лишки! Душа вся пересохла — смокчи шампанське! Пий — і найздохнуть усі соціал-зрадники на світі!

Кілька стриманих товариішв протестували проти такої лінії поводження сквирчан, висловили рішучий осуд учиненому ними бешкетовій пообіцяли їм почесне місце на лаві полевого трибуналу.

Сквирчан взяла шалена лють! Як! Їм, оборонцям революції! Що два роки проливали кров! І вони не мають права поскубти трохи визискувачів! Їм заборонено націоналізувати буржуайську власність!? Так той сам буржуазний прихвosten, хто боронить буржуайські права!

Маслов мені рішуче відрубав, що все це — мої есерівські вигадки, що він зі мною побалакає, але тут наші суперечки на тему етичного порядку перервала стороння інтервенція: гайдамаки вже облягли місто переважаючими силами. Був саме час забиратися звідти щасливо.

Справді, — занадто далеко загналися вперед. З трьох боків навколо Умані в цілому повіті комашилася петлюрівська сила. Нас вже оточили, може бути треба було дуже небагато часу, щоби коло замкнулося. Тому сквирчанам нічого не лишилося, як відходити до залізниці, а слідом за ними, прикриваючи їх, почимчикував мадярський ешелон.

ЛНВ — IV. 1930 (Закінчення в наступному числі)

Леонід Полтава

ДО 50-РІЧЧЯ З ДНЯ СМЕРТИ Б'ЄРНСОНА Б'ЄРНСТЕРНЕ —

Великого норвезького письменника, лавреата Нобеля, приятеля України

.... Хай пам'ятають українці, що піпер воно не самотні у світі, що світ з увагою до них прислухається. Хай знають вони, що їхні скарги зміцнюють наше співчуття до них і одночасно — наше обурення проти їхніх ворогів”.

Ці слова, сказані у 1906 році, належать великому норвезькому національному письменникові і драматургові Б'єрнсонові Б'єрнстерні, 50-річчя смерти якого припадає цього року.

Б'єрнсон Б'єрнстерн народився 1832 року в родині священика. Батько по священичій праці завжди зустрічався з найрізноманітнішими людьми, був у самій гущі норвезького народу. Майбутній письменник змалку чув і засвоїв безліч народніх норвезьких пісень, казок, переказів, саг. Знання народу і глибоке відчуття фольклору сприяли тому, що Б'єрнсон, як письменник, не лише взявся за сuto-норвезьку тематику, але й зумів виробити власний, норвезький стиль у літературі, опертий на сюжетно-згущених і емоційно наснажених сагах.

Працюючи керівником Норвезького Театру в Брегені, потім у Християнії (у 1857-67 роках), Б'єрнсон звернув увагу на недостачу національного драматургічного репертуару. Відтоді головну увагу він звернув на драматичні твори. З-поміж найвидатніших творів Б'єрнсона Б'єрнстерн треба назвати історичну драму „Між боями”, написану в 1856 р., велику повість із життя норвезьких селян „Сюнневе Сульбеккен” (1857), кілька п'сс про середньовічну Норвегію в її боротьбі за незалежність проти Швеції і Данії („Король Сверре” та ін.). Історичні драми Б'єрнсона просякнуті полум'яною любов'ю до рідного народу, гордістю за його успіхи у визвольній боротьбі.

У 1870-90 рр. Б'єрнсон написав кілька драм, взявшись теми із тогочасного норвезького життя: „Редактор”, „Банкротство”, „Рукавичка” та ін. У них драматург звертав увагу на недостатки капіталістичного ладу у Норвегії, але закликав покращувати життя не шляхом кривавої міжусобної різанини, а шляхом еволюційним,

— письменник вірив у мудрість свого народу. І, як бачимо, не помилився, бо нині Норвегія, оминувши внутрішню різанину, прийшла до добробуту і розквіту як економічного, так і культурного, а своєму потенційному і постійному ворогові Росії ставила і ставить потужний опір.

За визначні досягнення в норвезькій літературі Б'єрнсон Б'єрнстерне був нагороджений Нобелівською премією у 1903 році. Його твори в Норвегії виходили стотисячними тиражами, а в перекладах вони з'явилися на багатьох мовах світу.

На жаль, український читач, здається, ще й досі не мав нагоди читати Б'єрнсона українською мовою. А шкода, бо Б'єрнсон заслуговує на переклад і як письменник (особливо його історичних драм) і як громадянин. Великий Норвежець слідкував за подіями, що відбувалися в тогочасній Російській імперії. У 1904 році Б'єрнсон опублікував у віденському „Рутеніше ревю” за червень заяву, що облетіла культурний світ та й тепер, по смерті письменника, стіть грізною пересторогою Москві в обороні прав українського народу. Ось уривок із цієї знаменої заяви лавреата Нобелівської премії:

„... Російський міністер внутрішніх справ Плеве є безперечно найбільшим представником московської брехні та московського пригнічення в наші часи. Він недавно висловився, що Західня Європа не цікавиться українцями і тому немає потреби звертати увагу на їхні скарги. Так ні! Я стою по боці тих, які протестують проти цього! Це ж безприкладне безглаздя, що російська влада намагається викрасти у 24 мільйонів українців у кордонах російської держави їхню мову, забороняє їм друкувати українську книжку чи газету і одержувати їм українські часописи з інших країн.”

Справді, ці слова сказані неначе сьогодні на адресу червоної Москви, хоча вони були призначенні двоголовому орлові...

1906 року у французькому тижневику „Кур'є европеен” Б'єрнсон надрукував статтю під заголовком „Українці”. Це в ній норвезький письменник заявив про увагу до вимог і боротьби українського народу за незалежність:

„... Велика й непереможна нація українська заслуговує на прихильне відношення всіх вільних народів!... Хай пам'ятають українці, що тепер вони не самотні у світі”...

Г. Височенко

ЗНИКЛИЙ ПОРТРЕТ

Білі ночі,
Літній Сад.
Сміх дівочий
Без пригад...

— ... експромтом деклямував сучасний український поет, оглядаючи безліч розкішних мармурових німф, розставлених вздовж боків широкої і довгої алеї.

— Цвінттар мертвих красунь. — Продовжував уголос свої думки. — Усмішки прикипіли на їхніх холодних губах, жодна не відкине туніки, не простягне рук для гарячих обіймів.

А ця ненормальна світла ніч! Вона холодним камнем лягас на плечі, голову, навіть мозок.

Ні, Літній Сад створений не для мистців, а для хірургів. Я маю враження, ніби пальцями весь час тримаю голий череп. Бэр!

— Не поспішайте з неправильними висновками. Саме тут не раз шукали натхнення багато мальярів, письменників, поетів світової слави, — поважно заперечив відомий літературознавець.

У цікавій суперечці взяли участь всі присутні українські письменники й журналісти, що приїхали на екскурсію до Петербургу і відбували прогулянку в Літньому Саді. Один з них витяг стару, пожовклу книгу, зауважуючи:

— Літній Сад для нас, українців, особливо цікавий. З ним пов'язані близькі нашому серцю справи.

Я сьогодні купив у букініста щось вартісне. Воно, здається, придбається й до нашої розмови. Подивіться!

При світлі Північного Сяйва, мистці прочитали напис на обкладинці: „Очерки Истории Украинской Литературы XIX Столетия Н. И. Петрова, Киев, 1884 года”.

Подальший текст книги переніс їх через сторіччя, в інші умови, в іншу добу.

Розмова ще пожвавішала, в хід пішли різні спогади та припущення.

**

Останнім часом його превосходительство, прокидаючись, кожного разу своєму джурі загадувало теж саме:

— Іван! — На всі покої рявкало густим басом. — Подай сюди дзеркало!

Джура підкочував до ліжка величезне на коліщат-

Пам'ять про Великого Норвежця вічно житиме в українському народі і в серцях всіх народів земної кулі, які й нині змагаються за свою незалежність і свободу. Ми певні, що у вільному Києво наш народ поставить пам'ятники великих чужинецьких приятелів України, і між ними одно з найпочесніших місць займе Б'єрнсон Б'єрнстерне.

ках дзеркало. Генерал спочатку наполовину підводився, й суплячи очі та випираючи зарослі волоссям груди, встромлював свій погляд у люстро. Він бачив блискучу, як полужена макітра голову, довгі, стирчаті, посивілі брови, червоно-синього кольору картоплину, що правила йому за носа, та руду, спопелену роками, надвое поділену бороду.

Від свого власного образу, його превосходительство незадоволено відверталося.

— Мундур, чоботи, швидко! — Гукалося до джури. Одягання тривало довго, бо генерал усе приглядався до себе в дзеркало. Особливо до схочу вистоював перед ним у повній парадній формі — з орденами й призброї. Стukaючи пальцем по носі, його превосходительство з досадою проказувало:

— Негарна фарба, негарна! Невже я справжній п'яніца?

— Так точно, ваше превосходительство! — Не добираючи в чім справа, спішив відповісти стараний джура.

— Іди геть, дурню! — Гнівно кричав генерал. На тому й закінчувався ранковий туалет.

... Його превосходительство віднедавна почала турбувати неспокійлива думка.

Генерал став побоюватися, що він без усякого сліду може зникнути для історії, від чого остання, звичайно, набагато втратить.

Шлося про портрет власної особи. Його превосходительство досі бачило зображення Олександра Македонського, Юлія Цезаря, Наполеона, Кутузова та інших великих військових, а от свого власного ніде не зустрічало.

Генерал явно не подбав про потреби майбутніх поколінь.

Ото ж він вирішив негайно увінчнити себе на полотні. З цією метою відвідав Академію Мистецтв, але ні до чого не договорився. Артисти-маляри до його превосходительства поставилися з цілковитою неповагою — за портрет вони вимагали великі гроші, між тим голіх дівчат малювали задарма, а то, навіть ще й платили останнім.

Двірник сусіднього будинку за пляшку горілки брався намалювати все — мундур, шаблю, картуз, ордени і, навіть, при бажанні коня, але відтворити обличчя категорично відмовився. Він був запропонував намалювати його превосходительство ззаду, тобто в спину й потилицю. Та хоч і дешево, генерал не міг пристати на подібну пропозицію, бо про такі портрети ще досі й не чував.

**

Юнак став помітно нервувати. Все частіше й частіше його бачили на головних вулицях Петербургу та в Літньому Саді без шапки, без черевиків, закутаного в подертий брудний халат. Розкуювджене, переплутане чорне волосся довгими пасмами спадало до перенісся. Воно вже давно не знало ножиць. Густа щетина поросла на щоках.

В ці дні молодий чоловік без вибору малював усе, що йому потрапляло на очі. В години після роботи та в свята він ніколи не сидів без пензлів, фарб і полотна.

Хто зна, який раз писав портрет свого земляка — теж кріпосну людину — Івана Ничипоренка. Охоче малював численних коханок поміщика, дістаючи в останнього по карбованцю срібла за кожну „голову“. Коли не було Ничипоренка й поміщицьких дівчат, простував до Літнього Саду, де відтворював на папері тамтешні скульптурні прикраси. Траплялося, що в Літньому Саді хтось із перехожих просив намалювати себе, і юнак охоче згоджувався. Складалося враження, що молодий маляр у безперервній роботі шукав забуття.

Та й було чого.

Вже п'ятий рік він живе у Петербурзі. Про його скромну особу знають в Академії Мистецтв, з ним у досить добрих відносинах перебувають палацовий поет Жуковський, близький до особи імператора маляр Венеціанов. Особливо тепло до талановитого кріпака ставиться всесвітньо відомий маляр Брюлов. Про його злу долю розповідали також самій імператриці Олександри Федорівні.

Не раз, здавалось, ще мить і юнак-мистець дістане довгоочікувану волю, але завжди на заваді щось ставало, справа знову відсовувалася на невідомий рече-нець. Власник кріпака все підвищував викупну ціну, намагаючись мати більш ніж припустимо високий заробіток. Виглядало, ніби цій торгівлі не буде кінця.

Але по п'яти роках марного чекання, несподівано стався випадок, що мав далекосяжні наслідки.

Одного погожого вечора наш маляр докінчував у Літньому Саді кілька портретів. За звичкою нікуди не дивився, крім своєї роботи, не бачив. Тому, коли його ляснули по плечах, від несподіванки аж здрігнувся. Підхопившись з місця, він побачив генерала, того самого, що хотів за малі гроші увінчнити про себе пам'ять для історії.

— Ну, а мене візьмешся намалювати? — Тоном наказу зично проревів генерал.

— Можу, — уважно розглядаючи потворні риси перехожого, відповів маляр. Тут же умовились про години зустрічей. За свій портрет бундючний військовий погодився заплатити п'ятдесят карбованців.

Відходячи, його превосходительство зацікавилось іменем мистця. У відповідь почулись твердо вимовлені, відомі тепер усьому світові два слова:

— Тарас Шевченко!

**

Генерал мав підкреслено карикатурний вигляд. І саме ця його властивість Шевченкові надавала великої охоти до праці над портретом. Він не тільки зумів уловити червоно-синій колір носа, а й бородавку на нижній губі, відтопирені вуха, надмірну надутість цілого обличчя. Від кожного мазка пензля Шевченко діставав справжнє задоволення. Дивлячись на портрет, він хотів лише до нестями реготатися, так йому чудово удавався генерал.

Але його превосходительству було не до реготу, коли воно побачило своє правдиве зображення. Скажена злість перекосила йому обличчя. У розpacі генерал намагався роздерти портрет, та Шевченко своєчасно втік із своєю роботою. Не тільки цього, а взагалі ніякого більше малюнка із себе його превосходительство

не захотіло мати. З пересердя плюнуло і на майбутній покоління, і на історію. Обіцянки мистцеві п'ятдесят карбованців теж відмовився сплатити.

Маляр вирішив самовпевненого генерала дещо прочити.

Простежив, до якої перекурні вчаща його превосходительство. Кілька мазків пензлем і того ж дня Тарас запропонував власникові перекурні купити в нього для реклами портрет генерала з намиленою бородою. Цилюрник із захопленням придбав таку пишну прикрасу для своєї установи.

Нема чого доводити, що вітрина мала шалений успіх. Біля неї з ранку й до вечора збиралися натовпи солдатів, старшин та цивільних. Там оповідалися веселі дотепи про нелюбого військового самодура, багато хто собі перемальовував портрет.

Ясна річ, про вчинок Шевченка довідався й сам генерал. За чималі гроши відкупив власне зображення в цилюрника і в нападі безмежної люті подався до Тарасового власника, поміщика Енгельгардта.

Забувши про всім відому скрупість, його превосходительство виторгувало кріосного маляра за нечувано високу суму — 10.000 карбованців.

Над Шевченком нависла страшна помста.

Відчуваючи непереливки, Тарас кинувся до свого приятеля — Брюлова шукати парятунку. Старий маляр скрутку юнака прийняв близько до серця. Не гаючи часу, відвідав поета Жуковського, якому докладно розповів про їхній трагедію, що кожній хвилини може розігратися з їхнім талановитим другом.

Під сильним враженням, палацовий поет попросив авдієнції в імператриці Олександри Федорівні.

Поки відбувалися розмови в найвищих колах імперії, автор намиленого генерала сидів на гориці, безперервно чекаючи, що ось-ось прийдуть по його душу. Саме душу, бо Шевченко настроївся боронити себе до останнього подиху.

„Гостей” довго чекати не довелося. Перед вечером на гориці з’явився сам Енгельгардт. Він дістав наказ імператриці...

... Особиста приятелька Шевченка, князівна Репніна, в своїх спогадах проливає досить світла на цей наказ та його виконання.

Олександра Федорівна не відхилила клопотання палацового поета й представників Академії Мистецтв. З її доручення дали знати Енгельгардтові, аби той зупинився з продажем кріпака-маляра.

Але при цьому виставила свою неодмінну умову — зобов’язала Брюлова написати портрет Жуковського. Бажання імператриці незабаром виконали. Тоді чудесний портрет Жуковського між членами імператорської родини розіграли в лотерію. І влаштували не в 2.500, як пізніше писав сам Тарас Григорович, а в 10.000 карбованців асигнаціями і за ті кошти Шевченко 22 квітня 1838 року дістав таку довгожданну волю.

Отже, зображення карикатурного превосходительства, хоч і принесло дуже багато неприємностей великому Кобзареві, але водночас і добре прислужилося йому.

Витівка молодого Тараса допомогла Й Брюлову ство-

З КІЇВСЬКОГО АЛЬМАНАХУ „ДЕНЬ ПОЕЗІЇ” Р. 1958

Подаємо з цього, до речі, двомовного (такі учасники альманаху, як Леонід Татаренко, Ніколай Рибалко, Борис Палийчук, Євгеній Крівенко і багато інших — продукуються „государственою” мовою), поезії трьох знаних авторів. Ліні Костенко, по тотальнім розгромі, залишилося, очевидно, так чи інакше „прощатися з рідним красм”...

„Лист на Батьківщину” талановитого старшого поета Григорія Плотніна цікавий хоча б тим, що писав його жид з походження, перебуваючи в Ізраїлі. „Операція” ж Сави Голованівського викликала була величезний галас з огляду, ніби „на свій „символізм”.. „У страху глаза вслікі” — як каже старший брат.

Сава Голованівський

ОПЕРАЦІЯ

Мене оглядали студенти —
в майбутньому лікарі,
доречно латину вживали,
мов ті фахівці старі.

А потім прийшов професор,
на груди перстем вказав
і щось у нутрі моєму
суворо критикував.

Він твердив, що лиши негайна
резекція дасть ефект,
бо виявив органічний
в мозку нутрі дефект.

Виходить, на стіл — і крапка!
Лягай, як вівця під піж...
А ти, мій суворий критик,
на пальці поплой і ріж.

І ось почалися муки —
зійшлися кошеня й удав!
Найперше зв’язали руки,
щоб здачі, бува, не дав;

як слід затулили очі
забралом вагого з пуд,
щоб знати не міг я потім,
на кого подати в суд.

.....
рити відомий портрет Жуковського, який тепер прикрашус один з відділів петербургського Ермітажу*).

Портрет же намиленого генерала і саме його прізвище дійсно безслідно зникли.

... До речі, згаданий спочатку сучасний український поет, в ту ж пам’ятну ніч спільнога відвідання Літнього Саду, поклав собі написати новий твір на тему „Молодий Шевченко”.

9 лютого 1947 року.

*.) Картина галерея.

Боліло... ах, як боліло!
Надій не було... Та ось
почув я, немов несміло
до мене говорити хтось.

Руки обережним рухом
він гладив мос лице
і тихо шептав над вухом:
— Терпі, Відболити і це.

...Загоївся шрам на тілі,
нечуваний біль ущух,
забулися халати білі
і ліків солодкий дух.

**Давно від тяжкого лиха
і спогад самий побляк.**

Лиш та обережна втіха
не змовкине в душі ніяк!

Ліна Костенко

* * *

Я прощаюся з рідними красм
у мовчанні,
в побожній тиші...
Вечір сонце пшеничне розкрайв
І окраєць над полем залишив.

Сонце, сонце, освітлой тіні!
Не заходь, почекай хвилину!
Я ще раз
у твоєму промінні
озирнусь на свою батьківщину.

1

Ми з тобою — як море і небо —
і далекі, і близькі водночас.
Нам зустрітись на обрї треба,
але обрї тікає від нас...

Григорій Плоткін

ЛИСТ НА БАТЬКІВШИНУ

Під сяйвом чужого неба
пройшов я чимало доріг
і всюди, повір,
    без тебе
спокою знайти не міг!
У темній воді Йордана,
в далекім заморськім краю,
єдина моя,
    жадана,
я посмішку бачив твою.
В пустелі глухий,
    серед ночі

Василь Большак

„МАРУСЯ ЙОТРАВИЛАСЬ...”

(Уривок)

В уривку, що його наводимо з літературного журналу „Дніпро” ч. 11 1959 р., автор яскраво подав про малоросійську політику на Україні. Не тільки імперські закони дбають про русифікацію, а й торговельна система здійснює політику обмосковлення української пісні. Автор, видно, розуміє, де корінь лиха, хоч говорить про це натяками. Преважне те, що молодий автор клике боротись з раптізмом, який приступлює в народну творчість.

* *

Пісня! Ти супутник людини в горі і радощах, ти всюди з нею. Не можна уявити людини без пісні, як птиці без крил. До нас дійшли пісні, які складалися ще за часів первісно-общинного ладу.

А як цінував пісню наш земляк Микола Васильович Гоголь: „Що всі черстві літописи, в яких я тепер риюсь, перед цими дзвінкими, живими літописами!” В статті „Про малоросійські пісні” він писав: „...найкращі пісні і голоси чули тільки самі українські степи: тільки там, під покровом низеньких глинняних хат, увінчаних шовковицями і черешнями, у сяйві ранку, півдня і вечора, у лимонній жовтизні падаючого колосся пшениці лунають вони, і тільки одні степові чайки, зграї жайворонків та іволги своїм стогнанням переривають їх”.

Народ творив пісні про свою долю, вимріюючи в них нове життя. Царський уряд, як відомо, переслідував і тих, хто співав. На початку 1913 року „Правда“ писала про діяльність комісії Академії наук, яка, комісія, виявляла народні пісні. „Але за приказкою „Куди не глянь — усюди начальство“ — комісія наштовх-

коли налітав вітровій,
здавалось мені: тріпоче
схвильований голос твій.
I радість
в нестримному леті
долала простори земні:
одна лиш
на цій планеті
ти втіху даруєш мені!
Завжди твое полум'я гріє
і жити допомага
мені,
моя світла стихіє,
моя невгласна жага!
Окрілений вірою,
буду
повторювати я щоразу:
як добре
що ти усюди
від серця моого поблизу!

Єрусалим, липень, 1958 р.

нулася на нього і біля пісні. Виявилося, що за співання коляди і пісень про Купалу співці попадають у „холодну”. А на станції Ромодан начальство дозволило послухати пісні, але тільки... у відокремленому приміщенні і при опущених шторах”.

Народна поезія України — апофеоз краси. Український народ проніс через століття рабства і неволі догоцінне багатство свого генія. Гляньте, який ласкавий і співучий світ розкривається в його безсмертних піснях”.

Так, велика і чудова спадщина у нас, нею ми пишасмося. Переважна більшість народних пісень співається і тепер. Народ продовжує творити нові пісні про нову долю нащадків „козаченька” і його коханої, про боротьбу народу з своїми ворогами і будівництво нового суспільства, про щастя жити і творити в єдиній радянській родині. Ось уже кілька десятиліть співається „А в місті жито копитами збито”, „Ой видно село, широке село під горою”, „Дівчина моя, переяславко”, „Ой, заграйте, музики”. Широкого поширення набула „Верховина”. Вона співається нині і на Полтавщині, і в Донбасі, і на Поліссі.

Але ти, читачу, запитаеш: „До чого ж тут „Маруся й отравилась”? I тут ми дійшли безпосередньо до теми нашої статті. Уявімо приміський поїзд. Субота. Дівчата й хлопці повертаються з Харкова в Покотилівку, з роботи додому. У вагоні сміх і жарти, і, звичайно ж, — пісні. Прислухаємося. Співають „Галю”. Potім „В кінці греблі шумлять верби”. I дружно, всім вагоном — „В путь”.

Путь далек у нас с тобою.
Веселей, солдат, гляди!
В'ється, в'ється знамя полковое,
Командири впереди.

А ще співали „Пісню про рушник” Платона Майбоди, пісню, яка давно вже перелетіла за межі України:

Я візьму той рушник,
Простело, наче долю,
В тихім шелесті трав,
В щебетанні дібрів.
I на тім рушникові
Оживе все знайоме до болю:
I дитинство, й розлука,
І твоя материнська любов.

„А де ж, все-таки, „Маруся й отравилась”?.. Не спішіть, передемо до другого вагона, Там теж співають дівчата, молоді, дужі, з завидними яблуками рум'янців на щоках. Звідки вони? Може, з тракторного, „Серпа і молота” чи ХЕМЗа? Але прислухаймося до пісні.

Ой, ви кумушки, ви голубушки,
Ой, покличте доктора,
Ще й професора,
Хай він скаже, як спець,
Що в мене на серденъку есть.

А в мене на серденъку
Кров кип'ячона,
Кров кип'ячона
З милим розлучоная...

Ви здивовані. Ви обурені. Де взялась оця пісня-калика? Якою мовою складена ота „спець-єсть”? Яке вона має право жити серед будівників нового суспільства, розвідників космосу, серед нашої здорової, життєрадісної молоді?

Проте залишими приміський вагон, поїдемо в Дергачі на Харківщину. Послухаємо, що співають часом дівчата в селі не тільки на колодках, а й у чудовому, осяяному електричним вогнем колгоспному клубі. Погодіться, які скорботні обличчя. Інакше не можна. Не будете ж співати оцю пісню з усмішкою на вустах:

Не пиши мне, варвар, пісъма,
Не волнуй мою ти кров,
Все покончено між нами,
Вся покончена любов.

Якби тільки в Дергачах співали таких пісень, було б півбіди, може, не варто було згадувати хороші Дергачі у цій статті. Такі пісні, на жаль, почуте і на Полтавщині. Зайдімо до сільського клубу, послухаємо.

Сама шила, сама пряла,
Сама собі розмовляла:
„Не будь мені за тим паном,
За полковниченьком,
А будь мені за злодੋєм,
За розбойниченьком...”
Темна ніченька проходить,
Він з розбою ідьоть.
По тройке, по четвероке
Вороних коней ведьоть...

I так далі, і так далі, довго, нудно, тяжче-жалібо. Закінчується пісня тим, що „Убив брата моего, а шурина своего”. За віщо? Виявляється, була важлива причина:

Він з дороги не звернув,
З пістолета я жарнув...

I таких пісень з „убіснієм” дуже багато. Варіанти різні, а основа одна: „Один молоденький мальчишка гулять з дівчинкою не жилал”. Ну, що ж, не бажася з нею „гуляти”, і не треба, як кажуть, не дуже й хотілося. Знайдеться по душі, по серцю хлопець, знайде дівчина своє щастя. Е, ні.

Она была собой красива.
Ну, он не мог ее любить.
А шоб другому не досталась,
Так он решил ее убить...

I, нарешті, про Марусю, котра „й отравилась...” Я записав з дюжину варіантів „Марусі”. I всі вони —

пісні-каліки, сповнені неземної скорботи, нудно-тужливі, вкрай примітивні. Якщо в хорошій народній пісні слова ллються легко і плавно, як струмок, то рахітичні пісні про Марусю складені на дивовижному російсько-українському суржику. В них годі шукати логіки подій і вчинків „героїв”, не говорячи вже про поетичну злагодженість і художню цільність.

Вечір вечоріс,
Маруся йде гуляти.
А мати наче знала
Та й стала не пускати...

Однак, нехтуючи материнним застереженням, Маруся „ідьоть” на рокову зустріч з Колєнькою (Мишею, Гришею, Ванечкою, Петечкою, дивлячись по варіанту). Далі — вже знайоме: „он пригласил ее на вечер”, велів вінчальне плаття одягнути, пішли молоді „в кусты густые”, і там він „в сердце ножа дал”... Але цим не закінчилось. Колєнька (Мишенка, Гришенка, Ванечка, Петечка) ще виявився й мародером:

Он с полумертвой снял сандали
И от нее начал бежать.

Інші варіанти говорять, що Колєнька (Мишенка, Гришенка...) не боягуз. Навпаки. Він самокритично заявляє:

Стріляйте не стріляйте,
Того я заробив.
Я бідную Марусю
В криниченьці втопив.

Та найсмішніші, мабуть, оці рядки з цілої дюжини Марусь, які „йотравились”...

Маруся ти, Маруся,
Одкрой, одкрой глаза.
Маруся й одвічасть:
— Я умерла. Ніззя!..

Як бачимо, і сміх, і гріх. Надто вже багато розплодилося немічних пісень. І не лише в Дергачах чи на Полтавщині. І на Волині почуті своїх, поліських, „Марусь”, і на півдні, в херсонських степах, є „Маруся”, яка отруює душі нашої молоді, прищеплює юнакам і юнкам антиестетичні смаки.

В Києві існує видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, яке друкує не лише пісні з нотами, а й збірники на допомогу художній самодіяльності. Але які жалюгідні тиражі тих видань! На Україні десятки тисяч колгоспних і профспілкових клубів і школ, в кожному селі є нині людина, знайома із скрипичним ключем, яка зуміє не тільки прочитати ноти, а й інших навчити нотної грамоти. Та де візьме завідуючий клубом ноти, коли вони випускаються двохтисячним тиражем...

Скажете — яка ж тут проблема? Листівка пісні з нотами коштує від 15-ти до 50-ти копійок, хіба не можна видрукувати її стотисячним тиражем? Виявляється, не можна. Книготорговельні організації, як чорт ладану, бояться брати листівки пісень з нотами, не замовляють їх.

Л. В.

ВИСТАВКА МИХАЙЛА МОРОЗА В ГАЛЕРІЇ „ПАНОРАС”

Вже другий рік виставляє Михайло Мороз в американській галерії „Панорас” свої картини. Періодичність виставок свідчить, що автор працює і творить. Характеристично для Морозової творчості те, що він фарбами намагається розкрити безмежність природи. В останніх своїх працях він взагалі менш дбає про форму, а шукає справжньої реальності, захованої під формою. Це характеристично і притаманно всім картинам на останній виставці. В його картинах ми бачимо вільну гру площин і красок, які творять певну цілість. Всі картини старанно виконані, з легкістю справжнього майстра пензля. Колись ми знали Мороза, як учня Новаківського, тепер, оглядаючи виставку, кажемо: „це малював Мороз”.

— Ще Укркниготорг так-сяк, — говорять працівники видавництва, — а Укоопспілка аж кричить та не хоче брати нашої продукції... Або про людське око, „щоб не гавкали”, замовить... 50 примірників нової пісні. І це на всю республіку. „Товар, — кажуть, — неходовий... А немас у вас про шпіонів чого-небудь?.. От таке піде. Залевняємо...”

Неправда, що пісні — неходовий товар. Зайдіть у нотні магазини Києва, Харкова, Львова, запитайте ноти популярної пісні, яка полюбилася молоді, і почуете стереотипне: „Немає. Мізерні тиражі пісень”. Що вже говорити про культмаги районів, сільмаги. Та туди просто не доходять вони. Як же туди дійдуть ноти, коли „Пісня про рушник” або „Тече вода каламутна” видані десятитисячним тиражем?! Слід зауважити: листівка пісні з нотами для баяна коштує лише 15 копійок... Здається, розумно — видавництво одержує прибуток, а головне, — клуби, школи матимуть текст і ноти любimoї пісні. Та не так думають ті, хто зобов'язаний пропагувати пісню, слово. В Укоопспілки, певні, свої погляди на естетичне виховання молоді.

А попробуйте знайти пластинки з записами українських народних пісень, твори Платона Майбороди чи Соловйова-Седого! Зате ви можете побачити на пляжі в Сочі підозрілих типів в картузиках з маленькими козирками, які підсовують вам „Пісню про рушник” на використаній рентгенівській плівці з відбиток чужих хворих легень... Думаете, оті тиши кохаються в мистецтві, люблять хороші пісні і тому пропагують їх? Авжеж. Їм, отим молодикам у картузиках, все одно що „продажати”. Вчора була мода на „Мишку („Мишка, Мишка, где твоя улыбка?”), сьогодні є попит на „Пісню про рушник”. От вони й щастають між відпочиваючими, продають „по-дешовці” — 50 карбованців за пластинку...

Ми повинні рішуче відкинути геть пісні-рахітики і ліквідувати причини, що породжують отих „Марусь”.

Нумо ж так шанувати хорошу пісню, щоб кожний з нас мав право сказати словами безсмертного Гоголя: „Моя радість, життя мое, пісні! Як я вас люблю”.

РІЗНЕ

ДУЖКИ РОЗКРИТО

Сучасну фазу американської політики секретар стейт-департаменту Гертер назвав політикою мирної конкуренції. Забуто про визволення, не наголошується і стримування комуністичної агресії, а все звелося до: хто кого?

Про неприродність і зло цієї політики нераз говорилося і повторювати зажво. Нинішні потягнення на політичній шахівниці багато в чому нагадують 30-ті роки, коли майстри великопростірної політики все лих бачили в німецькому фашизмі, а закривали світові очі на лиходійство большевизму. Але є так, як є. Треба, мабуть, якогось струсу, щоб проптерезити великопростірних політиків, які гадають, що в перегонах з московською деспотією надовго утримається мир і удастся зберегти свободу. Найголовнішим в цих перегонах є змаг за оволодіння душами, а для большевиків і тілами мільярдів людей Азії, Африки і Південної Америки.

З двох берегів Пацифіку в останні часи чули ті самі слова. Президент Айзенгавер, подорожуючи по Південній Америці, весь час пригадував, що американський народ хоче миру, добробуту, справедливості і свободи. А на другому кінці, в країнах Азії, Хрущов розперезавшись вигукував: „Советський Союз хоче миру... він бореться за політичну і економічну свободу”. Тільки чию?

Давно відомо, що коли двоє говорять те саме, то воно є не те саме. Мир, справедливість і свобода у Айзенгавера при найблагородніших намірах, які без сумніву мав і має президент, стають заколисуючою мрією, доки існує більшевизм. Микита називає Америку „дохлою шкапою” і це підтверджує, говорячи, що „Советський Союз з позиції сили бореться за мирне існування, за міжнародне зрозуміння проти всіх, хто пробує продовжувати холодну війну”.

Політику сили найбільше лаяли в Кремлі, а нині, у внутрішньому бессиллі сили на того коника і гарцюють в той час, як в самій імперії соціалізму багато не клейтися. Коли чуєш, оті благородні заклики президента і не бачиш мобілізації духової на боротьбу за здійснення їх, то мимохіт спливає древнє: „благими побажаннями моститься дорогу до пекла. А мостять її ті, що, рекламиуючи успіхи большевизму, прищеплюють страх перед лунниками і ракетами, звиваються в три погибелі перед московським культурним „обманом”, що в дипломатичній мові звється „обміном”. І хочеться пригадати собі — горе тим, що повірять у цей надприродній мир, що його проповідує і накидає Кремль.

КЛОПОТИ В ПАРИЖІ

В середині березня московський некоронований цар відвідає Францію. Його ждуть там банкети, зустрічі, а найбільше буде балакати Микита, як і завжди, про свою свободу. Зустріч голови советського уряду спричинює чимало кlopotu французькому урядові. Уже

зараз думають скільки і чи є журналистів буде супроводити „царську світу” Хрущова. Католицьке духовенство зайняло здергливу негативну поставу до цієї зустрічі. Паризький архієпископ Фелтон не матиме змоги показати Хрущову Собору Паризької Богоматері. Другі кардинали, що живуть в Парижі теж не матимуть змоги зустрінути Хрущова. Готується посила і нечувана досі для Франції охорона московського гостя.

Уряд Франції вирішив для безпеки гостя висилити на цілий місяць на острів Корсику всіх емігрантів: українців, росіян, поляків, мадярів і інших. Списків виселюваних уряд не подає, але вже операцію виселення переводиться. Для них відведені спеціальні приміщення на острові. Всі видатки, пов'язані з переселенням, уряд бере на себе: забезпечення свободи московського держиморді від емігрантів винесе, либонь, біля 200.000 доларів. До чого дійшла Франція, яку вважалося „колискою людської свободи”. Свободу відбирає тим, що її шукають, аби охоронити того, що в ріках крові топить і топить свободу націй.

ГОЛОСНА СПРАВА

В брошурі, виданій недавно Пентагоном, вказувалося, що комуністичні впливи проникли в церковні організації і, зокрема, до національної ради церков Христа. Цей закид викликав низку протестів духовенства і міністерство оборони змущене було відкликати брошуру.

Проте, автор її і багато відповіdalьних людей, що досліджували ту брошуру, твердять, що все, сказане в брошурі, є правдою. Цю справу досліджувала комісія протиамериканської діяльності і голова її Волтер не відкидає тверджені брошурі. На засіданні Палати Представників він заявив таке: „не можна відкидати, що комунізм і їхні попутники намагаються всіляко впливати на духовенство і докладають всіх зусиль, щоб проліти до церковних організацій і ніхто не може заперечувати, що комуністам удалося втягти в організації комуністичного фронту духовних осіб”.

**

Резолюція Конгресу про „Поневолені нації” занепо-коїла не тільки Хрущова, а й імперських слуг на еміграції. В газеті „Нью Йорк Таймс” за 25 січня було вміщено листа Г. П. Чоботарєва, в якому він, піддавши ревізії розолюцію, зробив багато закидів американському Конгресові за її схвалення, твердячи, що резолюція пройшла під впливом нацистських агентів. 9 лютого ц. р. Н. И. Тайс вмістив листа з заголовком „Визволення поневолених націй”, написаного Едвардом М. О'Коннором. Відомий діяч і приятель переміщених осіб ще з Європи, О'Коннор відкидаючи закиди Чоботарєва, доводить, що резолюція про „Поневолені нації” є вислідом бажання помогти народам здобути волю. Наводимо уривок з його листа: „П. З. 8690 урядово визнає факт, що Поневолені нації звертаються до З'єднаних Держав за провід „для привернення їм радощів у визнаванні їхньої християнської, жidiv-

ської, мусулманської і інших релігійних свобод".... Гітлер і його прихвостні ніколи не підтримували таких цілей. Казахстан не включений до поневолених націй тому, що це російська видумка, створена після того, як росіяни заграбали і розділили Туркестанську державу на 5sovets'kix respublik. У протилежності Козаків була створена 20 жовтня 1917 року висловом волі свого народу. Демократична республіка Ідель-Урал повстала 12 листопада 1917 р. на національнім зібранні того однородного народу. Про нацистичний рух ніхто не чув перед 1930 роком. Тому росіяни не можуть присипувати Гітлерові тих ружів. Сталін, як колаборант Гітлера, виселив надволжанських німців на Сибір, разом з кримськими татарами, чеченцями, інгушами, калмиками, балтійцями, поляками і мільйонами інших неросіян, що не погоджувались з режимом. Це злочини народобивства, ніякий росіянин „біль” чи „чевроний” не може чванитись такими ганебними ділами. Закон не згадує нічого про „раси” чи „расизм”, він стосується виключно до національних прағнень поневолених народів і визнає їх право до незалежності. В кінці закон не згадує нічого про якусь боротьбу росіян за їхню національну незалежність тому, що нема доказу на те, щоб вони цього домагались. Це трагедія, що сімдесят мільйонів росіян в ССР не видали ні одного національного патріота. Що більше: нема навіть однієї організації, що працювала б за національну незалежність Росії. Це ж факт, що викликає здивування. Зате є багато одвертих і тамніх організацій, які працюють для втримання російської імперії без уваги на те, якої форми уряд находиться при її владі".

МОСКОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ „ДРУЖБИ НАРОДІВ”

Урядовий орган Советського Союзу „Ізвестія” багато уваги приділив справі відкриття в Москві університету для всіх народів. Він буде мати такі факультети: інженерний, педагогічний, економічний, сільсько-господарський і технічний. Курс навчання буде чотирьохлітній. Через навчання в тому університеті Москва думає здійснювати „свою допомогу” т. зв. відсталим країнам. Цього року в університеті, либо, буде прийнято 500 студентів, а потім число це буде доведено до 4.000. Всі студенти одержуватимуть стипендії і утримуватимуться советською імперією. Характеристично, що стипендії для азійців, африканців і інших в цьому університеті будуть вищі, як для своїх студентів. Клопотання про прийняття до університету можна подавати через советські консульства, або через міністерства освіти країн, де проживають студенти. Для студентів вже підготовано гуртки, а Москва виплачуватиме подорож до університету і в час канікул до своїх країв. Ловко подумано. Оце змаг!

РОЗВАЖАЮТЬ

В Вашингтоні розважають над зустріччю на Вершинах. Розважати є над чим, бо в своїй подорожі по країнах Азії Хрущов нераз заявляв, що коли союзники

не погодяться на московський плян „загарбання” Берліну, то Москва підпише мирну угоду з Східньою Німеччиною. В Стейтдепартаменті думають, якого б проекта запропонувати, може Хрущов погодиться. Секретар стейту Гертер, либо, пропонує організувати одноразовий, але окремий плебісцит в Західній і Східній Німеччині, щоб вивідати ставлення населення обох Німеччин. Досі Захід в шахматній грі з Москвою відстоював загальні вибори в усій Німеччині, сформовання після виборів єдиного німецького уряду і надання йому права самому обрати союзників. Тепер, як бачимо, є спроба зробити ще одну поступку. Не дивно, чому Хрущов настирливо домагається свого. Чому не брати, коли відступають.

ЧОМУ?

Про пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вінниці наша українська преса писала чимало. Всі сходяться на тому, що затверджений проект не відповідає тим завданням, які мала б здійснити українська спільнота, будуючи пам'ятник велетневі Україні перед Канадським парламентом. Спростовання жюрі і лист директора КУКА не тільки не вяснили цієї справи, а ще більше замотали. В газеті „Америка” за 23 лютого ц. р. надруковано цікавого фахового листа відомого нашого скульптура проф. Ф. Ємця, в якому до тієї справи додається ще одну характеристичну деталь. Наводимо уривок з нього: „На закінчення кілька слів особистого характеру, але у справі, що має загальне значення. Чому саме було цілковито забраковано мій проект — напевно не знаю. Чи часом, не тому, що в ньому постать Шевченка і решта фігур активні, повні життя і не мали її тіні того похнюлення постаті Шевченка, яка так позначилася на вибраному проекті? Чи не тому, що молодеча постать Шевченка буяла в мене життя і ніяк не нагадувала сільського невдоволеного дядька-гречкосія?! Чи не тому, що молодечий лицарський вигляд нашого поета-генія нагадував бояна-співця і кликав до змагань за волю України? Чи не тому що своїм виглядом не презентував прибитої гречкосійської духовості пригнобленого та оспалого селяха, чи прибитого лихом колгоспного раба? Чи не тому, що зодягнув його в широкі шаровари, які ту похнюлену постать ще більше приземлювали, лиш у загальноєвропейське убрання з часів Шевченка? Чи не тому, що його обличчя не зробив зажуреним, а опромінівшим його духом найбільшого пророка України? Чи не тому, що іншими постатями та брельєфами увіковічнив гетьмансько-козацьку духовість України та її безсмертного кобзаря, — ніким неперевершенну національну евангелію українського народа?”

Запити річеві і уаргументовані і на оті авторові „чому?” президія КУК’у і комісія, яка схвалювала проект, мотивуючи тим, що не було з чого вибирати, мусить дати відповідь.

(Продовження збірки зі стор. 2-ої обкладинки)

бецький, Г. Дубно, О. Березіцький, Т. Романюк, О. Яхницицький, Л. Марків, М. Юкаш, Г. Андрусишин, А. Данило Р. Криницький, М. Духновський, П. Радовець, О. Висовський, Г. Благодатний, С. Данів.

*****
НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА” ЗЛОЖИЛИ:
БАЙОН, Н. ДЖ.

Листа ч. 5. Збірщик Михайло Голубець — \$ 15.00.
По \$ 2.00: М. Голубець, С. Домарецький, М. Пукас.
По \$ 1.00: М. Івасюта, М. Шкодин, В. Вінтонів, М. Сірий, Я. Сірий, З. Сірий, Е. Гавриш, В. Фесьо, С. Думський.

КАРТЕРЕТ, Н. ДЖ.

Листа ч. 20. Збірщик Осип Глущик — \$ 9.00.
По \$ 1.00: А. Моряк, М. Кухта, І. Рачинський, А. Кіндзерський, В. Матлага, М. Шпанько, Я. Турко, О. Глущик, Д. Семко.

Листа ч. 21. Збірщик Іван Глущик — \$ 21.00.
\$ 2.00 — В. Хомут.

По \$ 1.00: І. Глущик, В. Дитиняк, В. Янів, Р. Теребецька, А. Гіряк, М. Капко, М. Хомут, М. Ющик, М. Гидзік П. Брикайло, В. Клибан, О. Петиш, М. Синишин, П. Брус, М. Подубинський, І. Середоха, В. Рубас, Я. Зубенко, С. Ткачук.

ДЖЕРЗИ СІТІ, Н. ДЖ.

Листа ч. 68. Збірщик: Григорій Бура — \$ 9.25.
\$ 2.00 — Г. Бура.
\$ 1.25 — Е. Ясеньовський.

По \$ 1.00: І. Цеголка, Степан М., С. Миколин, І. Кіщенок, П. Пришляк, Г. Старко.

Листа ч. 67. Збірщик: Ярослав Іваницький — \$ 17.00.
По \$ 1.00: М. Жук, І. Мутляк, М. Ткач, М. Чернецький, М. Дзюбан, В. Дорох, Г. Ілечко, С. Гнатишак, В. Куций, Ф. Бура, Бравески, М. Ш., Л. Зиман, С. Зарічний, І. Петрівський, М. Крупляк, Я. Іваницький.

Листа ч. 65. Збірщик: Дмитро Дидик — \$ 6.00.

По \$ 2.00: Д. Дидик, П. Вех.
По \$ 1.00: В. Гавришак, А. Жуковець.

Листа ч. 64 — \$ 4.00.

\$ 2.00 — І. Цолько.

По \$ 1.00: І. Максимяк, І. Терлецький.

СИРАКІОЗІ, Н. Й.

Листа ч. 131. Збірщик Василь Гук — \$ 9.00.
По \$ 2.00: В. Гук, М. Годжак.

По \$ 1.00: В. Мельничук, Я. Трач, С. Пекуляк, М. Когут, А. Минко.

Листа ч. 132. Збірщик: П. Ткач — \$ 12.00.

\$ 3.00 — П. Ткач.

По \$ 2.00: І. Мигдаль, П. Карпишин.

По \$ 1.00: І. Волошин, М. Лучин, Г. Ткач, М. Зарічний, М. Павлів.

Листа ч. 129. Збірщик: Іван Щербаневич — \$ 9.00.

По \$ 2.00: Пічкур, І. Щербаневич, В. Фенцор.

По \$ 1.00: Т. Луцишин, М. Семанишин, М. Дешевий.

ПАСЕІК, Н. ДЖ.

Листа ч. 98. Збірщик: С. Покора — \$ 13.00.

\$ 5.00 — 7-ий Відділ ООЧСУ.

\$ 3.00 — В. Палюх.

По \$ 2.00: С. Покора, Я. Петрик.

\$ 1.00 — П. Лучка.

НАШ ОБОВ'ЯЗОК

Цьогорічний перепис населення ЗДА має для всіх Громадян українського роду, що живуть у ЗДА, вимкове значення.

Громадяни українського роду, мають право вписувати у відповідних рубриках списового аркуша, свою, українську національність, свою, рідну, українську мову й своє, чи своїх батьків, народження в УКРАЇНІ, незалежно від того, в якій її частині народилися. Тобто: офіційно визнано право вписувати „УКРАЇНА“. Ніяка „Росія“, „Австрія“, „Мадярщина“, „Румунія“, „Польща“, „ЧСР“. Це виразно закомуніковано Голові УККА, Проф. Л. Добрянському, офіційним листом Директора Бюро Цензуру у Вашингтоні, Роберта В. Баргіса, з 17 лютого 1960 р.

На цій підставі маємо право вписувати в рубриках: Р 8, Р 9, Р 10, Р 11, — УКРАЇНА, українська, УКРАЇНА, очевидно, відповідно до дійсного стану та згідно — в кожному індивідуальному випадку — з правдою, чи у відношенні до себе, батьків, чи дітей.

Наш обов'язок: скористати з цього права й подбати, щоби в цьому переписі населення ЗДА була офіційно стверджена й згодом проголошена справжня чисельність Громадян ЗДА українського роду. Це однаково в інтересі нашої Справи, як і для користі Америки.

*****
НІОАРК, Н. ДЖ. (Листа ч. 77 — \$ 26.00)

\$ 18.50 — 1-ий Відділ ООЧСУ.

\$ 7.50 — П. Батьків.

НІО НОРК, Н. І.

\$ 6.00 — Д. Залізняк.

\$ 5.00 — Т. Підгородецький.

По \$ 2.00: К. Пиль, Е. Королюк.

По \$ 1.00: І. Шевчук, С. Шебивлок, І. Ганущак, І. Кульчицький, М. Жупанський.

Безпосередньо до каси ГУ ООЧСУ:

\$ 20.00 — В. Повзанюк, Філадельфія.

\$ 11.25 — Д. Степаняк, Дороти.

По \$ 5.00: Т. Щішкевич, Клівланд, С. Довбуш, Ембрідж.

\$ 4.00 — М. Васько, Чікаго.

\$ 3.00 — В. Грунтovський, Гартфорд.

\$ 2.25 — д-р В. Сайкевич, Метисон.

По \$ 2.00: С. Бабяк, Філадельфія, Д. Хабин, Міннеаполіс, Я. Дулиш, Амстердам, С. Заваляк, Покіпсі, Н.Н., Нью Йорк.

\$ 1.75 — Б. Шевченко, Чікаго.

\$ 1.50 — С. Рудак, Чікаго.

По \$ 1.25: Д. Федорак, Трентон, М. Ярема, Клівланд, П. Рогатинський, Дітройт, І. Романів, Олеан, С. Коцур, Йонкерс, М. Війтович, Гренд Рапідс, В. Коваль, Піттсбург, Г. Зробок, Трентон.

По \$ 1.00: М. Бааран, Піттсбург, В. Наум, В. Рудик, М. Кондрин, Нью Йорк, Л. Куц, Філадельфія, Г. Черкас, Лорейн, Д. Палка, Клівланд, Т. Царик, Балтіморе, П. Василів, Чікаго.

УСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ — ЩИРЕ СПАСИБІ!

(Продовження виказу в наступному числі)

У виданні
Організації Оборони Чотирьох Свобід України
та
Ліги Визволення України
вийшов 170 том Записок Наукового Товариства
ім. Шевченка

О. ОГЛОБЛИН
ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА
ТА ЙОГО ДОБА

Монографія на 410 сторінок з 10 розділів — це синтеза наукової праці автора протягом кількох десятиліть над „Добою мазепинського ренесансу”.

В книзі вміщено недруковані досі ілюстрації і малу України.

Обкладинка і заставки до розділів — в стилі барокко, роботи мистця М. Бутовича.

Мовна редакція — В. Давиденко.

Короткий огляд праці — в англійській мові.

Книга в твердій оправі (емітація шкіри з золотим відбитком на обкладинці).

Ціна книги — з пересилкою — \$ 6.00

**ПРИДБАЮЧИ КНИГУ, ПОМАГАСТЕ
ШИРИТИ ПРАВДУ ПРО УКРАЇНУ В СВІТІ!**

Замовлення приймає:

V I S N Y K

P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

До Хвальної Редакції Місячника „Вісник”

Високоповажаний Пане Редакторе!

В числі 1 (135) за січень 1960 року на останній сторінці „Вісника” поміщено заклик: „Увага Українці, увага” в справі інвестицій „Мючуел Фондс”. При кінці цього „заклику” написано: „Тут можна вкладати одноразово від 250 дол. до великих сум або на місячні сплати вже від 20.00 дол. вгору”.

Повища інформація є неточна і викликає у заінтересованих читачів непорозуміння, тому, що відповідно до проспекту „Variable Investment Plan”, виданого одною з найбільших фірм King Merritt Co. місячні вплати можна робити вже від \$ 10.00, а відповідно до „Open account” названої вище фірми, висота вкладу є довільна, — а не 250 дол., як написано з „заклику”.

Тому, щоб усунути всі сумніви у тій справі, — прошу ласкаво також на останній сторінці почитного місячника „Вісник” надрукувати це мое спростування.

З правдивою пошаною — Володимир Пришляк
Представник King Merritt Co.
1250 Robert Str. Hillside, N. J.
Tel.: EL 4-0963

26. I. 1960 р.

НЕМАС УКРАЇНСЬКОУ РОДИНИ
БЕЗ УКРАЇНСЬКОУ КНИГОЗБІРНІ!
НЕМА УКРАЇНСЬКОУ КНИГОЗБІРНІ
БЕЗ ВИДАНЬ ООСЧУ:

Ціна в дол.

O. Оглоблин: Гетьман Іван Мазепа та його доба	6.00
410 сторінок	6.00
У. Самчук: Чого не гойт огонь. Роман. — 288 стор.	3.75
Е. Малашук: Малоросійство, 36 стор.	0.50
Е. Малашук: Остання весна — поезії, 104 стор.	1.50
А. Княжинський: На дні ССР, 232 стор.	2.75
М. Щербак: Багаття — лірика, 64 стор.	0.75
Правда про Росію — за Астольфом де Кюстіном	
опрацював О. Мирчанський	2.00
Ф. Одрач: Щебетун — повість, 294 стор.	2.50
Л. Старицька-Черняхівська: Іван Мазепа,	
стор. 154	1.25
Л. Старицька-Черняхівська: Останній сніп,	
44 сторінки	0.50
Д. Донцов: Підстави нашої політики,	
210 стор., тверда оправа	2.75
м'яка оправа	2.25
Е. Малашук: До проблеми болшевизму,	
82 стор.	1.00
* Исторія Русів, 346 стор., тв. оправа	3.00
м'яка оправа	2.50
Д. Донцов: Правда прадідів великих, 95 стор.	0.50
О. Оглоблин: Думки про Хмельниччину	1.00
Д. Донцов: Поетка вогняних меж — Олена	
Теліга, 93 стор.	0.50
О. Оглоблин: Українсько-московська	
угода 1654 р., 100 стор.	0.50
О. Оглоблин: Хмельниччина і Українська дер-	
жавність, 24 стор.	0.25
В. Гришко: Пансловізм в советській історіографії	
і політиці, 37 стор.	0.25
В. Кравців: Людина і воїн (сл. п. Р. Шухе-	
вича-Чупринки), 31 стор.	0.25
Е. Лахович: Перевірка наших позицій, 15 стор.	0.15
Е. Малашук: Нариси з історії нашої культури,	
80 стор.	0.50
П. Мірчук: З моого духа печаттю (у 25-ліття	
ОУН., 30 стор.	0.25
В. Січинський: Крим, істор. нарис, 31 стор.	0.25
Т. Ерем: Советський акваріюм, 142 стор.	0.50
М. Щербак: Шлях у вічність, поема, 29 стор.	0.25
РІЧНИКИ „ВІСНИКА” за 1953, 1954, 1955, 1956,	
1957, 1958 і 1959 роки в гарній полотняній	
оправі з золотими витисками	5.00

АНГЛОМОВНІ ВИДАННЯ:

Le Vasseur De Beauplan: "A Description of Ukraine"	
в книзі З мапи України з XVII стол.	3.00
М. Чировський: The economic factors in the	
growth of Russia, тв. оправа, 178 стор.	3.75
О. Оглоблин: Treaty of Pereyaslav, 100 стор.	0.50
100 стор.	0.50

Замовлення просимо присилати на адресу:

V I S N Y K
P O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.